

Resurser i det mobbningsförebyggande arbetet: en
intervjustudie med rektorer och kuratorer i finlandssvenska
grundskolors övre årskurser

Magisteravhandling i utvecklingspsykologi

Emilia Alfthan, 40356

Åbo Akademi, Vasa

Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier

Handledare: Patrik Söderberg

Hösten 2020

Abstrakt

Författare: Alfthan Emilia	Årtal	2020
Arbetets titel: Resurser i det mobbningsförebyggande arbetet: en intervjustudie med rektorer och kuratorer i finlandssvenska grundskolors övre årskurser		
Opublicerad avhandling för magisterexamen i utvecklingspsykologi		Sidantal (68)
Vasa: Åbo Akademi. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier		
Projekt KOMPIS "Kunskap om mobbningsprevention i Svenskfinland"		
Referat		
<p>Syfte: Syftet med denna avhandling är att studera vilka inre och yttre resurser personal inom elevvården, rektorer och biträdande rektorer har och vilka yttre resurser de efterlyser i det mobbningsförebyggande arbetet. Forskningsfrågorna för avhandlingen är:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Vad är respondenternas tankar om yttre resurser för att förebygga mobbning?2. Vad är respondenternas tankar om inre resurser för att förebygga mobbning? <p>Metod: Som metod har en kvalitativ undersökningsmetod använts med semistrukturerade intervjuer. Datainsamlingen genomfördes inom projektet KOMPIS.</p> <p>Resultat: De yttre resurser som både kuratorer och rektorer lyfter fram att de har är: skoltrivselfrämjande program, team och verksamheter, samarbeten med aktörer utanför skolan, övrig personal och delaktiga elever.</p> <p>De yttre resurser som kuratorer och rektorer efterlyser är: bättre utrymmen, satsning på personalresurser och personalens ork, mer handledning, utbildning och professionell konsultering, ett bättre samarbete med föräldrar och kommunen och satsningar på ungas sociala färdigheter och på personalens kunskap om samhällsutvecklingen.</p> <p>De inre resurser som kuratorer och rektorer lyfter fram är att de anser att deras arbete kan vara psykiskt påfrestande och känslösamt. Rektorer betonar svårigheter med tystnadsplikt och att få alla i personalen på samma linje vad gäller trivseln i skolan och kuratorer anser att den intellektuella kapaciteten inte alltid räcker till.</p> <p>En bra kurator har en god människosyn, lyssnar, reagerar genast, vågar dra gränser, kan delegera vidare sånt arbete som inte hör till en kurators kompetensområde och ger positiv feedback till elever. En bra rektor skall kunna fatta bra beslut, ta itu med problem genast, ta hänsyn till alla på arbetsplatsen och inte stressa då en svår situation uppstår.</p>		

Diskussion: Slutsatsen är att rektorer och elevvårdspersonal har olika yttre och inre resurser för att förebygga mobbning, men att de ändå behöver fler i sitt arbete.

Sökord / indexord

Rektor, kurator, resurser, mobbningsförebyggande arbetet

Innehållsförteckning

Abstrakt	1
1 Inledning	1
1.1 Centrala begrepp.....	2
1.1.1 Mobbing	2
1.1.2 Skolpersonal	4
1.1.3 Resurser	5
1.2 Teoretisk referensram	7
1.2.1 Det mobbningsförebyggande arbetet i Finland	7
1.2.2 Antimobbningsprogrammet KiVa	8
1.3 Tidigare forskning	10
1.3.1 Riskfaktorer för mobbing i skolan: skolklimatet.....	10
1.3.2 Metoder för att motarbeta mobbing som fungerar.....	11
1.3.3 Metoder för att motarbeta mobbing som inte fungerar.....	12
1.3.4 Finland i jämförelse med andra länder	13
1.3.5 Rektorerers resurser för att förebygga mobbing.....	14
1.3.6 Skolkuratorers resurser för att förebygga mobbing.....	16
1.4 Syfte och frågeställningar.....	18
2 Metod	19
2.1 Deltagare och datainsamling	19
2.1.1 Reliabilitet & validitet	21
2.2 Etiska överväganden.....	21
2.3 Analysmetod.....	23
3 Resultat	24
3.1 Respondenternas tankar om yttre resurser.....	24
3.1.1 Vilka yttre resurser har rektorer och kuratorer i sitt arbete för att förebygga mobbing.....	24
3.1.2 Vilka yttre resurser efterlyser rektorer och kuratorer i sitt arbete för att förebygga mobbing	27
3.2 Respondenternas tankar om inre resurser	31
3.2.1 Utmaningar i arbetsuppgifter.....	31
3.2.2 Kuratorernas tankar om en bra kurator skall vara	33
3.2.3 Rektorernas tankar om hur en bra rektor skall vara.....	36
4 Diskussion	38
4.1 Resultatdiskussion	38
4.1.1 Respondenternas tankar om yttre resurser.....	39
4.1.2 Respondenternas tankar om inre resurser.....	41
4.2 Metoddiskussion.....	42

4.3 Förslag på fortsatt forskning.....	44
4.4 Råd till fältet.....	44
Litteraturförteckning.....	46

Bilagor

Bilaga 1: Infobrev

Bilaga 2: Intervjuguide

1 Inledning

För de flesta ungdomar är det en turbulent tid då de är i grundskolans övre årskurser. Det mobbningsförebyggande arbetet är av stor betydelse för de ungas välmående. Elevvården i högstadiet skall i första hand vara förebyggande och upprätthålla elevens studieframgång, goda psykiska och fysiska hälsa och välbefinnande. Enligt Institutet för hälsa och välfärd (THL, 2019) har mobbningen bland ungdomar som går i årskurs 8–9 minskat i Finland. År 2017 hade 5,8 % mobbats minst en gång i veckan medan år 2019 hade 5,5 % blivit mobbade minst en gång i veckan. Även om mobbningen har minskat under åren, har det upplevda hälsotillståndet bland ungdomar i årskurs 8–9 försämrats. År 2006 ansåg 17,4 % att de hade medelmåttig eller dålig hälsa medan år 2019 ansåg 20,9 % att de hade medelmåttig eller dålig hälsa. Det försämrade hälsotillståndet hos ungdomar är oroväckande.

Projektet KOMPIS (kunskap om mobbningsprevention i Svenskfinland) vid Åbo Akademi i Vasa har som syfte att granska skolpersonalens tankar och åsikter om skoltrivsel och mobbning. Respondenterna i projektet består av rektorer, biträdande rektorer, ämnes-, special- och klasslärare och personal inom elevvården (kuratorer och studiehandledare) runt om i grundskolors övre årskurser i Svenskfinland. Som medlem i projektet har jag valt att fokusera på vilka yttre resurser personal inom elevvården, rektorer och biträdande rektorer har och vilka yttre resurser de efterlyser i det mobbningsförebyggande arbetet. Jag har även valt att studera respondenternas tankar om inre resurser: hur en bra rektor/kurator skall vara och vilka utmaningar de har i det mobbningsförebyggande arbetet. I projektet består personal inom elevvården av endast en studiehandledare och resten är kuratorer. Istället för termen ”personal inom elevvården” har jag därmed valt att använda termen ”kuratorer” för den gruppen.

Jag har valt att fokusera på kuratorer eftersom det mobbningsförebyggande arbetet hör till deras huvuduppgift och jag har även valt att fokusera på rektorerna och biträdande rektorerna eftersom de är ansvariga för skolverksamheten. Dessa två yrkesgrupper är alltså väldigt viktiga inom det mobbningsförebyggande arbetet och därför är det betydelsefullt att de har de resurser som krävs för att förebygga mobbning.

1.1 Centrala begrepp

Centrala begrepp som lyfts fram i denna avhandling är mobbning och mobbning på nätet, skolpersonal inom elevvården och resurser. Nedan en tydligare beskrivning av dessa begrepp.

1.1.1 Mobbning

En gemensam internationell terminologi saknas vad beträffar mobbning eftersom mobbning är svårt att definiera och kan uppfattas på många olika sätt. I en forskningsöversikt av Lindberg, Daneback och Flygare (2002) är utgångspunkten för alla definitioner av mobbning att en förövare eller en grupp utför negativa handlingar mot en utsatt person. En ojämn maktbalans finns mellan förövaren, en person eller en grupp och den utsatta personen. Förövaren är starkare, mer verbal eller har lättare att få vänner än den utsatta (Carney, 2000). Mobbning är alltså trakasserier mellan ojämlika individer där en stark person, eller fler, utsätter en svagare person för negativa handlingar. Att definiera en stark person är problematiskt eftersom förövaren inte behöver vara starkare i verkligheten, det räcker med att hen uppfattas som starkare (Batsche & Knoff, 1994; Smith & Brain, 2000). Den utsatta är alltså svagare, möjligtvis på grund av sina personlighetsdrag eller på grund av avsaknad av överensstämmande resurser. Enligt Olweus (1993, 1994, se även Slee & Rigby, 1993; Smith, Madsen & Moody, 1999) är mobbning ett avsiktligt handlande och förövaren handlar hela tiden gentemot ett mål. Det finns även ”provokativa offer” där offret framkallar mobbning genom olika former av provokationer (Olweus, 1994; Perry, Hodges & Egan, 2001).

I negativa handlingar inkluderas fysiska, psykologiska och verbala handlingar (Baldry & Farrington, 1998) och även sexuella handlingar (Batsche & Knoff, 1994). Negativa handlingar kan bestå av t.ex. hot, hån, retning, slag, knuffar, sparkar och att kalla någon med öknamn. Även att göra miner, visa tecken och att ignorera eller utesluta någon är andra former av negativa handlingar. Enligt Olweus (1993) måste de negativa handlingarna vara upprepade och pågå under en längre tid.

Det finns ändå forskare som anser att ovan nämnda definitioner är problematiska. Mannerheims barnskyddsförbund (2018) anser att det är viktigt att förhålla sig kritiskt till definitioner som betonar kontinuitet och hög frekvens som ett villkor för mobbning. Gränsen för hur ofta handlingarna måste utföras för att de skall klassas som mobbning är alltför vag och även om handlingarna är få kan offret uppleva ett ständigt hot om att bli mobbad. En av utgångspunkterna för en definition av mobbning är offrets upplevelse av handlingarna. Enligt

Soutter & McKenzie (2000) behöver inte förövaren anses som starkare och offret som svagare, utan mobbningsrelationer bestäms utifrån situationen i vilken mobbningen inträffar. Många forskare tenderar att beskriva mobbningen som ett separat beteende, olikt alla andra typer av interaktiva beteenden, men Sutton & Keogh (2000) anser att mobbning borde beaktas som en aspekt i en individs allmänna interaktiva beteenden. Mobbning som fenomen borde beaktas i ett vidare perspektiv där omgivningen spelar en större roll. Terry (1998) anser att mobbning inte endast är aggression, utan interaktion. Han ifrågasätter även om mobbning är ett upprepat handlande, eftersom det i sådana fall innebär att offret inte har någon möjlighet att ta sig ur mobbningsituationen. Han tvivlar på att det finns situationer där en person befinner sig i ett så starkt socialt tvång att hen tvingas till att fortsätta skada sig själv. Terry (1998) anser även att det är problematiskt att prata om att förövaren och offret är jämlika kategoriskt, d.v.s. att mobbningen sker mellan elever i en skola. Mobbning kan även ske mellan personer som inte är jämlika kategoriskt, t.ex. mellan en lärare och en elev.

Mobbning på nätet

Det finns ingen gemensam definition för nätmobbning, men olika versioner inkluderar användningen av digital teknologi för att upprepade gånger orsaka skada eller mobba någon annan (Smith m.fl., 2008; Patchin & Hinduja, 2006; Schneider m.fl., 2012; Smith m.fl., 2013). Traditionell mobbning definieras ofta utifrån tre olika karaktärsdrag hos en angripare: avsiktlighet, upprepning och ojämn maktbalans (Olweus, 1993). Några forskare har därmed definierat nätmobbning som traditionell mobbning som sker via elektroniska eller digitala medel (Schneider, m.fl., 2012; Kowalski, 2014). Andra forskare menar att avsiktlighet att skada, upprepning och ojämn maktbalans inte nödvändigtvis är karaktärsdrag som bör finnas i en elektronisk eller digital miljö (Dooley m.fl., 2009; Slonje & Smith, 2008; Vandebosch & Cleemput, 2008). Som exempel kan en kommentar uppfattas som någonting värre än vad personen hade för avsikt. Möjligheten till anonymitet och olikheter i teknisk expertis orsakar en maktobalans (Dooley m.fl., 2009) och mobbare på nätet drar ofta nytta av olika egenskaper som den digitala miljön erbjuder, oftast anonymitet (Kowalski, 2015). Offer av nätmobbning har svårt att undgå mobbningen även hemma, medan traditionell mobbning oftast sker endast i skolan (Slonje & Smith, 2008). Forskningen har även visat att ungdomar uppfattar kommunikationen på nätet och traditionell kommunikation olika. Exempelvis kan digital teknologi förändra en persons åsikter och attityder till en majoritets, vilket kan leda till att personen lättare uttrycker extrema och kontroversiella åsikter på nätet (Vandebosch & Cleemput, 2008.) Nätmobbning kan även orsaka mer psykologisk skada än traditionell

mobbing (Kowalski, 2015) och är starkare förknippat med substansberoende och depression än traditionell mobbing (Mitchell, 2007).

1.1.2 Skolpersonal

Skolpersonal inom elevvården som i denna avhandling betonas är rektor och biträdande rektor samt kurator. Nedan en genomgående beskrivning av dessa.

Rektor och biträdande rektor

Kommuner eller samkommuner är ansvariga över den lokala administrationen men beslutsfattandet vad gäller skolor kan delegeras till skolorna. Vanligtvis är rektorerna ansvariga för verksamheten på skol-nivå, de har hand om budgeten och rekryteringen av personal. Utöver rektorer finns det även biträdande rektorer och grupper av lärare som även sköter en del av administrationen i skolan (Lag om grundläggande utbildning 1998:628).

En behörig rektor i Finland har en högre högskoleexamen, en lärarbehörighet, tillräcklig arbetserfarenhet av läraruppgifter och examen i undervisningsförvaltning enligt av utbildningsstyrelsen godkända grunder. Hen skall även ha utmärkta kunskaper i undervisningspråket, både i tal och i skrift (Förordning om behörighetsvillkoren för personal inom undervisningsväsendet 1998:986).

Varje administrativ skola behöver inte ha en egen rektor. En person kan vara rektor för flera skolor om hen har behörighet för dessa skolor. I sådana fall förutsätts det att rektorn kan svara för ledningen av skolorna. Rektorn ska ha en utsedd ersättare men det behöver inte finnas en ersättare som är närvarande i alla de skolor som rektorn leder. Om flera skolor har en gemensam rektor kan det vara ändamålsenligt att utbildningsanordnaren utser en egen biträdande rektor för varje skola. En ersättare för en rektor är en möjlig lösning (Förordning om behörighetsvillkoren för personal inom undervisningsväsendet 1998:986).

Det är på rektorns ansvar att se till att läroanstalten gör upp handlingsplaner, bl.a. en antimobbingsplan och en jämställdhetsplan. Dessa planer beskriver hur man jobbar förebyggande i skolan, t.ex. hur man tacklar mobbing och trakasserier. De ska även innehålla instruktioner om t.ex. hur man ingriper, behandlar ärenden och samarbetar med myndigheter (Finlands svenska lärarförbund, FSL, u.å). Läroanstaltens rektor är även skyldig att meddela om mobbing, trakasserier eller annat våld som skett i skolan eller under skolvägen till vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare för den elev som gjort sig skyldig till detta och för den elev som utsatts för detta (Lag om ändring av lag om grundläggande utbildning 2013:1267).

Skolkurator

Skolkuratoren är en del av elevvården som finns i skolor. Till skolkuratorns uppgifter hör att handleda och ge stöd till eleverna, vårdnadshavarna och skolpersonalen i elevvårdsärenden. Kuratorn bedömer behoven som en elev, eller en familj, har och förser dem med stöd och handledning. Syftet är att främja välbefinnandet och hjälpa elever att övervinna utmaningar relaterade till deras utveckling och studier (Lagen om elev- och studerandevård 2013:1287).

Skolkuratorns arbete kan delas in i två olika inriktningar: generellt inriktad elevhälsa och individuellt inriktad elevhälsa. Generellt inriktad elevhälsa skall genomföras av alla inom elevhälsan. Den generellt inriktade elevhälsan är insatser som är riktade till hela skolan eller till stora grupper i skolan. En elevhälsogrupp, i vilken kuratorn är med i, och andra allmänna förebyggande, hälsofrämjande åtgärder och satsningar är exempel på det generella elevvårdsarbetet. Individuellt inriktad elevhälsa är de hälsovårds-, psykolog- och kuratorstjänster som varje studerande har rätt till. Individuellt inriktad elevhälsa kan också vara sektorövergripande individuellt inriktade insatser, till exempel en expertgrupp. Enskilda samtal med elever, samtal med två eller flera elever och föräldra- eller familjesamtal är exempel på det individuella elevvårdsarbetet (Lagen om elev- och studerandevård (2013:1287)).

Kontakten med skolkuratorns verksamhet är frivillig för eleven och hen kan därför inte bli tvingad till kontakt med kuratorn. Verksamheten är även kostnadsfri för eleverna och vårdnadshavaren har inte rätt att förbjuda en minderårig att använda elevhälsans tjänster. Elever har rätt till ett personligt samtal senast den sjunde arbetsdagen efter att hen, eller någon annan, tagit kontakt med kuratorn (Lagen om elev- och studerandevård 2013:1287). Det rekommenderas att en kurator inte arbetar i fler än tre skolor, inte har mer än 40 individuella klientkontakter och att elevunderlaget inte överstiger 600 elever (Talentia, 2017). I Finland har en kurator i genomsnitt 875 elever inom sitt ansvarsområde och de ägnar 60 % av sin tid åt individuella stödsamtal (Hietanen-Peltola, Vaara & Laitinen, 2019).

1.1.3 Resurser

Denna avhandling fokuserar på vilka resurser rektorer och kuratorer har och behöver mer av för att främja skoltrivseln och förebygga mobbning. Med resurser avses både finansiella resurser (yttre) och psykologiska resurser (inre).

Finansiella resurser är de resurser som kommunen bekostar. Dessa är bl.a. lärandeutrustning, material, verktyg, undervisningslokaler och byggnader som påverkas av

elevsammansättningen, skolpersonalens kompetenser, skolans geografiska placering och finansieringssystemet (Isling Poromaa, 2016).

Enligt Hobfoll (2001) är psykologiska resurser mekanismer som upprätthåller och främjar psykisk hälsa och välmående och förknippas med en persons förmåga att tackla effekten av negativ stress. Olika psykologiska aspekter som förknippas med psykologiska resurser är bl.a. self-efficacy, självförtroende, känsla av kontroll, resiliens, stressbearbetning, målmedvetenhet (Hobfoll, 2001) och emotionell kompetens (eller emotionell intelligens) (Abraham, 1999; Mayer & Salovey, 1997). Self-efficacy är en persons tro på den egna förmågan att slutföra uppgifter och nå mål (Bandura, 1997) och resiliens är förmågan att återhämta sig eller motstå olika hinder eller störningar, t.ex. trauman, tragedier, hot eller stress (APA, 2000). Emotionell kompetens är perception, förståelse, reglering och användning av affekt och affektiv information (Mayer, Caruso & Salovey, 2000; Roberts, Zeidner & Matthews, 2001; Wong & Law, 2002).

Enligt Hobfoll (2001) försöker människan beakta potentiell stress och erhålla de resurser som behövs för att hen skall vara mindre sårbar, även om stressoren (inre eller yttre faktorer som leder till stress) inte är närvarande. Människan strävar efter att erhålla, upprätthålla, beskydda och främja resurser förknippade med biologiska, kognitiva och sociala aspekter. Personer med en rik repertoar av resurser erhåller lättare fler resurser (Carver & Scheier, 1998; Bandura, 1997), de är även mer kapabla att lösa problem (Carver & Scheier, 1998), de tacklar lättare stressiga situationer och ersätter lättare resurser som förloras i stressfulla situationer (Kaniasty & Norris 1993, 1995). Resurser värderas olika beroende på kultur och samhälle, t.ex. i Japan värderas ära och familj medan i USA värderas individuell framgång och självständighet (Fukuyama, 1995; Triandis, 1995). Detta betyder att resurser har olika betydelse i olika kulturer och erhålls olika beroende på resursens framgång och värdering inom kulturen (Baltes, 1997; Hobfoll, 1998).

Psykologiskt kapital

Enligt Luthans, Youssef & Avolio (2007) innefattar psykologiskt kapital fyra olika psykologiska resurser: hopp, optimism, resiliens och self-efficacy (HERO). Psykologiskt kapital är en individs positiva psykologiska utveckling av resurser och karakteriseras av a) att ha självförtroendet att ta sig an utmanande uppgifter (self efficacy); b) tro på att man har framgång nu och i framtiden (optimism); c) förmågan att jobba mot mål och vid behov kunna omdirigera vägen till målen för att lyckas (hopp); och d) förmågan att ta sig runt hinder och att fortsätta framåt trots motgångar (resiliens). Det har påvisats ett positivt samband mellan dessa psykologiska resurser och arbetsprestation och -glädje (Luthans m.fl., 2010; Avey, Wernsing,

& Luthans, 2008; Luthans m.fl., 2008; Luthans m.fl., 2007; Jensen & Luthans, 2006; Larson & Luthans, 2006; Luthans m.fl., 2005).

1.2 Teoretisk referensram

Till den teoretiska referensramen har det mobbningsförebyggande arbetet i Finland av Utbildnings- och kulturministeriet valts eftersom det mobbningsförebyggande arbetet i skolor är obligatoriskt och skall göras utifrån dess anvisningar. En beskrivning av KiVa-programmet framställs även eftersom en majoritet av grundskolor i Finland använder det programmet eller en modifierad version av det.

1.2.1 Det mobbningsförebyggande arbetet i Finland

Det mobbningsförebyggande arbetet i Finland beskrivs utifrån Undervisnings- och kulturministeriets mellanrapport ”Kiusaamisen vastaisen työn lähtökohdat perusopetuksessa, toisella asteella ja varhaiskasvatuksessa” från år 2017. Arbetsro, välmående, förebyggande av mobbning och ingripande i mobbning är grundpelarna inom småbarnspedagogiken och inom läroplanen för grundskolor, gymnasier och högskolor. Varje elev är unik och värdefull och har rätt att synas och höras. Värdegrunden i utbildningen och fostran skall understöda barns och ungas strävan till godhet, trygghet och rättvisa (Undervisnings- och kulturministeriet, 2017).

Till verksamhetskulturen hör alla officiella och inofficiella regler, handlings- och beteendemodeller, värderingar och principer. En positiv verksamhetskultur inverkar positivt på elevers välmående, medan en negativ verksamhetskultur kan vara ett hinder för elevers välmående. I varje läroplan betonas elevers och vårdnadshavares möjlighet att förändra verksamheten och tillvägagångssätten. Barn och unga har rätt att delta i planeringen, utvecklingen och utvärderingen av verksamheten. De lär sig då att samarbeta, förhandla, lösa konflikter och att tänka kritiskt. Personalens pedagogiska och professionella kompetens är avgörande inom en fungerande verksamhetskultur (Undervisnings- och kulturministeriet, 2017).

Rapporten poängterar även att varje läroanstalt skall ha en plan som förebygger våld, mobbning och trakasserier och metoder för hur de upprätthåller disciplin. Läroanstalten skall även se till att varje elev får en bra inläring, har en god fysisk och psykisk hälsa och får stöd i socialt välmående. Ingripande i och framförallt förebyggande, av mobbning är väsentligt i varje

läroanstalt. Varje elev skall ha rätt till tjänster som främjar studiehälsan samt kurators- och psykologtjänster (Undervisnings- och kulturministeriet, 2017). Dessa tjänster är frivilliga och de kräver elevens samtycke och skall ge möjlighet till ett privat samtal med en psykolog eller kurator. Även andra tjänster som främjar hälsan skall erbjudas enligt hälso- och sjukvårdslagen (2010:1326). Elevens hälsa och välmående skall följas upp varje år. Skolhälsovården skall även främja välmående och hälsa bland eleverna och säkerheten i skolmiljön. Detta skall kontrolleras vart tredje år. Läroanstalten skall även i samarbete med andra aktörer granska olika metoder och program som förebygger mobbning och våld (Undervisnings- och kulturministeriet, 2017).

År 2014 uppkom en ny lag som indikerar att mobbning räknas som ett pedagogiskt problem, vilket innebär att det i första hand är lärarna och rektorerna som har ansvaret för att reda ut mobbning (Lagen om elev och studerandevård 2013:1287). I Undervisnings- och kulturministeriets slutrapport ”Kiusaamisen ehkäisy sekä työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella. Loppuraportti” (2018) av Elo & Lamberg lyfts nya strävanden av förebyggande av mobbning fram. Bestämmelser om lärarnas befogenhet att ingripa i mobbning och störande beteende preciseras och elevkåreerna inom den grundläggande utbildningen och andra stadiets utbildning betonas. Målet med den nya elev- elevvårdslagen är att förebygga problem och främja välfärden bland elever i skolor. Rapporten innehåller utvecklingsförslag relaterade till lagförändringen, verksamhetskulturen, mångsidiga samarbeten och informationsutbildning. Slutligen framhålls en sammanställning av vilka metoder som bäst främjar välmående och arbetsro (Elo & Lamberg, 2018).

1.2.2 Antimobbningsprogrammet KiVa

År 2006 gjorde Undervisningsministeriet ett kontrakt med Åbo universitet för att utveckla ett antimobbningsprogram för grundutbildningen (årskurs 1–9). KiVa (kiusaamista vastaista)-antimobbningsprogrammet beskrivs utifrån Salmivallis och Poskipartas (2018) rapport och är baserat på hur åskådare reagerar då de ser mobbning. Åskådarfaktorn är en viktig del av antimobbningsprogrammet eftersom åskådares reaktion är avgörande för om mobbningen upprätthålls eller avslutas. Nästan alla grundskolor i Finland använder KiVa-programmet eller en modifierad version av den i sin antimobbningsplan, därför är den en del av den teoretiska referensramen. År 2009 började 1450 skolor i Finland använda programmet och år 2018 användes programmet i 2700 skolor, d.v.s. i 90 % av alla grundskolor i Finland (Salmivalli & Poskiparta, 2018).

KiVa innehåller både allmänna och specifika åtgärder. De allmänna åtgärderna innebär att mobbning lyfts fram på ett allmänt plan: i grundskolors lägre klasser i form av lektioner och i grundskolors övre klasser i form av olika temadagar, t.ex. diskussioner, videoklipp samt learning-by-doing övningar i stora eller smågrupper. Teman som lyfts fram är relaterade till interaktion inom en grupp och gruppsyck, mekanismerna och konsekvenserna av mobbning och hur elever kan stöda utsatta kompisar. Virtuella inlärningsmiljöer, t.ex. spel för elever i grundskolors lägre klasser och ett internet forum för elever i grundskolans övre klasser, hör även till de allmänna åtgärderna. Innehållet är förknippat med lektionernas teman och lyfter fram inlärningsprocesser och motiverar eleverna att tillämpa dem i vardagliga interaktioner med jämnåriga. Även en manual ges till föräldrar och olika symboler (affischer, västar åt lärarna) för att påminna både personal och elever om KiVa (Salmivalli & Poskiparta, 2018).

Specifika åtgärder används då ett mobbningsfall har uppmärksammats. Dessa åtgärder innebär ingripande av en vuxen genom att hen diskuterar med både mobbaren och offret och erbjuder stöd för offret. Mobbningsfallsärenden behandlas av KiVa-teamet tillsammans med klassläraren. Medlemmarna i Kiva-teamet genomför både individuella- och gruppdiskussioner med mobbaren och offret medan klassläraren möter offrets klasskamrater och utmanar dem att tänka på hur de kunde ha stödjat deras mobbade klasskamrat (Salmivalli & Poskiparta, 2018).

Det som skiljer KiVa från andra antimobbingsprogram är dess omfattande, konkreta och professionella material för elever, lärare och föräldrar. Istället för att endast erbjuda manualer för skolpersonal erbjuds även ett paket med aktiviteter för eleverna. KiVa kan även genomföras i olika virtuella inlärningsmiljöer. Genom att erbjuda olika sätt att förbättra empati gentemot offer för mobbning och självförmågan hos de som blir mobbade betonar programmet inte endast rollen som åskådare, som många andra antimobbingsprogram gör (Salmivalli & Poskiparta, 2018).

Resultaten av en studie (Kärnä, Voeten, Little, Poskiparta, Kaljonen & Salmivalli, 2011) med 234 skolor (117 med intervention och 117 kontroll) runt om i Finland visar att KiVa-programmet minskade mobbningen och negativa beteenden hos åskådare (t.ex. uppmuntra mobbaren) bland elever i årskurs 4–6. Programmet bidrog även till en förbättring av empati gentemot offer och en förbättring i självförmågan att stöda och försvara dem. Resultaten av en annan studie (Kärnä, Voeten, Little, Alanen, Poskiparta & Salmivalli, 2013) i årskurserna 1–3 och 7–9 visar att effektiviteten av programmet varierar märkbart. Överlag är effekten av programmet högst bland elever i årskurs 4, medan det är lägst bland elever i årskurs 7–9. KiVa programmet minskar depression och ångest hos eleverna och förbättrar deras uppfattning om skolkamrater (Williford, Boulton, Noland, Kärnä, Little & Salmivalli, 2012).

1.3 Tidigare forskning

För att få en bakgrund till det mobbningsförebyggande arbetet presenteras tidigare forskning om olika riskfaktorer i skolan för mobbning där skolklimatet betonas. Vilka metoder som fungerar respektive vilka metoder som inte fungerar när det gäller att förhindra och förebygga mobbning lyfts även fram av forskning i Sverige. Antimobbningsprogrammet KiVa i jämförelse med andra antimobbningmetoder i andra länder och kuratorers och rektorers upplevda resurser i sina arbeten beskrivs även. På grund av bristfällig forskning nationellt är det värt att notera att de flesta studier är internationella och även att förutsättningarna för arbetet i finska skolor skiljer sig från arbetet i internationella skolor. Som exempel finns det skillnader mellan kuratorers arbete i USA och kuratorers arbete i Finland.

1.3.1 Riskfaktorer för mobbning i skolan: skolklimatet

Ett negativt skolklimat kan öka på mobbningen, medan elever som ser skolklimatet som positivt är mindre sannolika att uttrycka beteendeproblem (Atik & Güneri, 2013; Bowes m.fl., 2009). Elever som uppfattar skolklimatet som positivt är mer tillfredställda med livet (Suldo m.fl., 2013; Lazaro-Visa m.fl., 2019), de vågar ingripa i mobbningsfall, de hjälper och stöder offret mer och de negativa effekterna som mobbning har på välmående minskar (Miranda m.fl., 2019; Rezapour m.fl., 2019; Lázaro-Visa m.fl., 2019; Flaspohler m.fl., 2009). Det har även påvisats ett samband mellan ett positivt skolklimat och en minskning av riskbeteende hos elever (Klein m.fl. 2012; Resnick m.fl., 2011; Lerner m.fl., 2009; Hawkins m.fl., 1999; Battistich & Horn, 1997).

I en studie av Låftman, Östberg & Modin (2017) med svar från 16 418 niondeklassister i Sverige i åldern 15–16 studerades kopplingen mellan aspekter av skolklimatet och exponering till mobbning. Det fanns ett samband mellan elever som meddelade att de är medvetna om reglerna i skolan, att vuxna ingriper vid mobbningsfall och lägre förekomst av mobbning. Lektioner där regler och gränser är tydliga om vad som accepteras har ett bättre klassrumsklimat, vilket även annan forskning visar (Gregory m.fl., 2010; Guerra m.fl., 2011; Khoury-Kassabri m.fl., 2004; Ma, 2002). Resultaten antyder även att mobbning är mer sällsynt i skolmiljöer där elever får vara delaktiga i beslutsfattande. Lärares attityder och beteende påverkar även skolklimatet: mobbning förekommer i mindre utsträckning i de klassrum där läraren ingriper i mobbning (Låftman m.fl., 2017).

1.3.2 Metoder för att motarbeta mobbning som fungerar

Skolverket i Sverige har analyserat vilka metoder som fungerar i skolor. I en antologi ”Kränkningar i skolan- analyser av problem och lösningar” från år 2013 och ”Utvärderingar av metoder mot mobbning” från år 2011 av skolverket i Sverige analyseras olika problem och lösningar med koppling till mobbning.

Effektiva insatser för att förebygga mobbning är: kooperativt lag, handhavande med mobbare och med offret, elevers delaktighet i det mobbningsförebyggande arbetet, uppföljning och utvärdering, relationsfrämjande insatser mellan elever, dokumentation av ärenden, personalutbildning, disciplinära strategier, kustodiering, föreläsningar och skolregler (Skolverket, 2011). Kooperativt lag innebär olika antimobbningsteam eller dylikt där lärare och personal har specialistkompetens, t.ex. specialpedagog eller kurator. Handhavande med mobbare och offer innebär att det finns rutiner och strategier för att åtgärda, stöda och följa upp det som berör mobbaren och offret och andra inblandade. Elevers delaktighet är en effektiv insats för att förebygga mobbning eftersom de då får en uppgift (t.ex. vara med i elevkåren, elevcafé) att skapa en god atmosfär i samarbete med de vuxna i skolan. Uppföljning eller utvärdering utförs regelbundet av elevers situation gällande mobbning och kränkningar och utifrån det utformas arbetet mot mobbning. Relationsfrämjande insatser mellan elever är medvetna strategier för att främja sociala relationer och gemenskapen mellan elever. Då personalen fått utbildning som ökar förståelsen för mobbning och kränkningar och får stöd i och agerar efter disciplinära strategier då elever beter sig oacceptabelt är sannolikheten för att mobbningen minskar stor. Dokumentation av ärenden utifrån utarbetade rutiner och föreläsningar där information om mobbning och dess följder tilldelas eleverna är även effektiva insatser. Tydliga skolregler (som framställts av elever och lärare) och kustodiering (att personalen har ett schemalagt rastvaktssystem) är även effektiva insatser för att förhindra mobbning (Skolverket, 2011).

Ur en analys av Erik Flygare och Björn Johansson (Skolverket, 2013) framgår det att 87 % av de som är utsatta på nätet är även utsatta i skolan. Tre insatser minskar både mobbning och kränkningar på nätet: kartläggningar av elevernas situation gällande mobbning och kränkningar, relationsfrämjande insatser mellan elever och elevers aktiva medverkan i det främjande arbetet. Risker att utsättas för mobbning eller kränkningar på nätet minskade med ungefär 50 % i skolor som regelbundet genomförde kartläggningar av elevers situation gällande mobbning och i skolor som hade en medveten strategi att skapa närhet och främja elevrelationer

jämfört med de skolor som inte regelbundet genomförde kartläggningar eller relationsfrämjande insatser. I skolor där elever aktivt fick medverka i det främjande arbetet minskade mobbningen på nätet med drygt 75 %, respektive kränkningar 50 %, jämfört med skolor där denna insats förekom i lägre grad eller helt saknades. Även disciplinära strategier hos lärare och åtgärder för elever som utsätter andra för mobbning minskar kränkningar på nätet med 40–50 % i skolor med dessa insatser jämfört med skolor som inte har någondera insats. Resultaten indikerar att insatser med fokus på sociala relationer mellan elever som aknyter till elev-medverkan, i form av relationsfrämjande insatser mellan elever eller elevers aktiva medverkan i det främjande arbetet, minskar kränkningar och mobbning på nätet (Skolverket, 2013).

1.3.3 Metoder för att motarbeta mobbning som inte fungerar

Enligt Skolverket i Sveriges utredning (Skolverket, 2011) beskrivs insatser för att motarbeta mobbning som har visat sig vara ineffektiva. Dessa insatser är: pedagogiskt material som används systematisk, föräldrainformation eller utbildning för föräldrar och relationsfrämjande insatser mellan lärare och elever (Skolverket 2011). De insatser som kan öka riskerna för mobbning är: elever som aktörer, särskilda lektioner och medling (Skolverket, 2013). Elever som aktörer är elever som är intern- eller externutbildade och deras uppgift är att observera eller rapportera händelser till en vuxen. Ett exempel på detta är kamratstödjare eller vänelever. Särskilda lektioner är lektioner som är schemalagda där t.ex. olika aspekter om välmående tas upp. Medling används som rutin där utbildade elever löser konflikter mellan andra elever (Skolverket, 2011).

I en analys av Åsa Söderström (Skolverket, 2013) lyfts två insatser fram som kan öka riskerna för mobbning. Den första insatsen är så kallade värdegrundlektioner som är schemalagda där eleverna lär sig att se saker ur andras perspektiv och därmed att skapa förståelse för varandra. Den andra är så kallade kamratstödjare där en grupp elever, efter att ha fått en utbildning, har som uppgift att rapportera till skolans personal om situationen inom elevgruppen. De förväntas vara ett stöd för de elever som är utsatta (Skolverket, 2013).

Resultaten indikerar dock att istället för att förebygga mobbning kan dessa insatser öka mobbningen. Värdegrundlektioner saknar ofta koppling till elevernas verklighet, många elever och personal anser att innehållet är tråkigt och tjatigt. För många lärare kan det vara osäkert om hur de skall hantera den ovanliga relationen som förväntas uppstå under dessa lektioner. Det blir även mer problematiskt då elever ifrågasätter och utmanar lärare, vilket i sin tur leder till att misstron till lärare ökar hos utsatta och otrygga elever. Även om en lärare kan skapa en trygg

och tillåtande atmosfär under lektionerna, kan det leda till att en utsatt elev upplever en känsla av trygghet och därmed lätt uttrycker sina tankar och funderingar. Denna trygghet kan dock vara falsk i kamratkulturen och kan utnyttjas av kamrater utanför lektionerna vilket kan förvärra mobbningen. Kamratstödjare kommer ofta i kläm mellan de vuxnas förväntningar och kamratkulturens hierarki. Positionen som kamratstödjare ger privilegier som förstärker denna hierarki. Många elever, både de med uppdraget som kamratstödjare och de som inte har det, kan även ibland tycka att kamratstödjarfunktionen är töntig och meningslös. Det finns även problematik vid valet av kamratstödjare, skolpersonalens beskrivning av den perfekta kamratstödjaren varierar: skall det vara någon med hög status bland sina kamrater eller någon som själv behöver förbättra sitt beteende? Även om många kamratstödjare anser att mobbning är fel, är det väldigt svårt för dem att stå upp för utsatta elever (Skolverket, 2013).

1.3.4 Finland i jämförelse med andra länder

I en litteraturöversikt av Silva, Oliveira, Mello, Andrade, Bazon & Silva (2017) lyfts metoder för att förebygga mobbning fram med studier från år 1996 till 2014. Länder som är med i studien är: Finland, USA, Japan, England, Belgien, Norge, Tyskland, Rumänien, Hong Kong och Kanada. Av metoderna var 14 universella (för hela skolan) och endast 4 selektiva (för offer) för elever i 7–15 årsåldern. De flesta interventionerna (63 %) implementerades i 10 sessioner eller färre och i grupper (90 %) och med lärare som ansvariga för implementeringen av interventionen (72 %).

Sju studier var interventioner med multikomponenter för hela skolan. Tre studier genomfördes i Finland med KiVa-programmet och fyra baserades på Dan Olweus program OBPP (Olweus Bullying Prevention Program) som genomfördes i USA, Belgien, Norge och Hong Kong. Målet med programmet var att främja ett positivare skolklimat och förbättra sociala relationer mellan elever. Fem studier baserades på träning av sociala färdigheter (social skills training, SST) med bl.a. problemlösnings-, positivt tänkande-, avslappnings- och kroppspraksövningar och behandlar förmågan att skaffa vänner och hantera mobbare hos elever. Dessa studier genomfördes i USA, Tyskland, Japan och England. Mobbningsförebyggande interventioner som integrerats i läroplanen är interventioner som utförs i klassrum vanligtvis med diskussioner, rollspel, samarbetsövningar och/eller videoklipp. Studier av denna typ av intervention utfördes i Finland, Belgien och Kanada. Slutligen utfördes två datorbaserade interventioner med målet att minska på elevens medverkan i mobbnings-situationer i USA, Tyskland och England (Silva, m.fl., 2017).

Resultaten visar att interventioner med multikomponenter för hela skolan klarade sig bäst i jämförelse med andra interventioner. Detta kan bero på att den här typen av intervention behandlar mobbning som ett komplext fenomen (Olweus, 2013; Salmivalli & Poskiparta, 2011). Som exempel ses mobbning i ett vidare perspektiv där även familjer till elever inkluderas för att bekämpa och förebygga mobbning (Winton & Tuters, 2015) och en hårdare övervakning genomförs på ställen där aggressiva handlingar mer sannolikt förekommer, t.ex. i korridorer eller på sportplan (Ttofi, Farrington & Lösel, 2012). Av dessa interventioner hade KiVa-programmet större effekt än OBPP-programmet. Detta kan bero på att KiVa-programmet utfördes i en sociokulturell kontext med etnisk, kulturell och ekonomisk homogenitet och där implementeringen av programmet planerades ordentligt. Däremot genomfördes OBPP-programmet i olika kontexter i olika länder och planeringen av hur programmet skulle implementeras kan ha varit bristfällig (Silva m.fl., 2017).

1.3.5 Rektors resurser för att förebygga mobbning

Tidigare forskning visar på betydelsen av kompetenta och erfarna rektorer för att främja skoltrivseln. De behöver mer resurser, professionell träning och utbildning för att kunna förebygga mobbning. (Murphy m.fl., 2018; Onderi & Makori, 2013; Dake m.fl., 2004).

I en studie i Irland av Murphy, Downes och O'Higgins Norman (2018) studerades rektors uppfattningar om hur mobbning påverkar eleverna i skolan och vilka strategier som rektorerna har för att bekämpa mobbning. Resultaten tyder på att rektorer har positiva metoder, som t.ex. olika antimobbningsmetoder. Resultaten tyder även på att det behövs bättre tillgång till kuratorshjälp och en tydligare struktur där alla vet vem som tar hand om mobbningsfallen.

I en studie av Onderi och Makori (2013) uppmärksammas de utmaningar som rektorer i olika högstudier i Nyamira i Kenya har. I studien deltog 87 rektorer. De största utmaningarna som rektorerna hade var konflikter med sponsorer, otillräcklig finansiering, otillräckliga resurser och brist på kvalificerade lärare. Även faktorer som tonårsgravitet, mobbning, alkohol, droger, våld, skolk m.m. påverkade inte endast skolgången negativt men även säkerheten i skolan. Hur rektorerna bemötte de utmaningar som de ställdes inför mättes också. De hanterade utmaningarna främst genom vägledning och rådgivning i olika ärenden, involvering av elever i skoladministrationen, strikta regler för vem som får besöka skolan, involvering av den kommunala administrationen och kyrkan, samarbete med föräldrar och vårdnadshavare och användningen av gästföreläsare. Det fanns ändå en brist på kunskaper om

hur de kunde fullfölja vägledning och rådgivning p.g.a. att de flesta rektorer och lärare inte var professionellt utbildade.

I en studie av Vesa Raasumaa (2010) framlades rektorers igenkännande och utvecklande av lärares kunskande och vilka ledarskapsmetoder som en rektor bör ha. I studien deltog 15 rektorer och 39 lärare från olika grundskolor runtom i Finland. Enligt studien inverkar rektorers ledarskap på lärares kunskande, både direkt och indirekt. Det indirekta ledarskapet utvecklar lärares kunskande utan rektorers direkta medverkan i utvecklandet och då agerar rektorer undermedvetet och reaktivt. Denna form av indirekt ledarskap sker i varje grundskola. Det direkta ledarskapet är då en rektor agerar avsiktligt, aktivt, framträdande och medvetet i utvecklandet av lärares kunskande. Till det direkta ledarskapet hör även igenkännandet av det indirekta ledarskapet och observerandet av dess möjligheter.

Det som en rektor skall ha är rätt sorts utbildning, erfarenhet och ett gott ledarskap. Hen skall även ha kunskap om skolans verksamhet, historia och framtid. Det förutsätts att rektorn deltar i skolans verksamhet men inte att hen skall veta allting, t.ex. i pedagogiska eller ämnesdidaktiska frågor (Raasumaa, 2010).

De viktigaste egenskaperna en rektor skall ha är uppriktighet, ärlighet, självförtroende och förtroende för andra i kollegiet. Hen skall även agera konsekvent och rättvist och vara förstående, empatisk, vänlig, ödmjuk, stöttande och lugn. En rektor skall även kunna ta emot alla åsikter och perspektiv, kunna läsa av människor och vara intresserad av sina medarbetare. Hen skall se varenda medarbetare som en individ med egna värderingar, färdigheter och mål relaterade till arbetsuppgifter. Hen skall ändå ha auktoritet och kunna sätta gränser (Raasumaa, 2010).

Till en rektors arbete hör även att vara modig, eftersom hen skall fatta många beslut och ibland väldigt snabba beslut. Därför är det även viktigt att man som rektor är flexibel, kan tolerera osäkerhet och vågar medge då man misstagit sig. Som rektor skall man ha en psykisk uthållighet men ändå veta sina gränser och kunna balansera utomstående förväntningar med den egna förmågan. Till rektorns arbete hör även kommunikation, som rektor är man ansiktet utåt och skolans förebild. Därför är det viktigt att kunna förmedla egna förväntningar och tankar och ta emot idéer för att kunna utveckla verksamheten. Även den icke verbala kommunikationen är väsentlig. Rektorers personlighet, värderingar, motivation, visioner, åtagande och förebild är alltså viktiga faktorer och påverkar ledarskapet. Rektorers attityder är även en viktig faktor. En positiv attityd om att ständigt aktivt utveckla arbetet och kunnandet under sin karriär som rektor är väsentligt (Raasumaa, 2010).

1.3.6 Kuratorers resurser för att förebygga mobbning

Kuratorer och skolpsykologer är ofta inblandade i mobbningsfall mellan elever i skolan. I en studie i USA av Lund, Blake, Ewing & Banks (2012) ansåg de flesta skolkuratorer och -psykologer att mobbning är problematisk för 10–15 % av eleverna i skolan. De ansåg även att de inte själva är med och väljer antimobbingsprogram i skolan, trots deras expertis i olika interventioner för mental hälsa. Ungefär 81 % av kuratorerna och skolpsykologerna uppgav att de fått utbildning i förebyggande av mobbning, de flesta genom hur de skall rådgiva offer eller mobbare. Få kuratorer och skolpsykologer använde sig av evidensbaserade interventioner vid mobbningsfall, vilket kan bero på otillgängligheten av olika mobbningsinterventioner eller på att utbildningen de ges inte är av högsta kvalitet. Kuratorer hade sannolikt blivit utbildade i mobbning och ansåg därför att de var mer kompetenta i att vägleda mobbare och offer än skolpsykologerna. Skolkuratorerna använde sig mer av interventioner där roller, så som offer eller mobbare, betonas. Skillnaden i hur de olika yrkesgrupperna uppfattar sin kompetens kan bero på att många skolpsykologer ägnar sig mer åt utvärdering istället för olika interventioner och de arbetar ofta i ett fler antal skolor än kuratorer, vilket bidrar till en sämre individuell kontakt till eleverna (Lund m.fl., 2012).

I en annan studie (Swank m.fl., 2019) undersöktes kuratorers utbildning, roller och ansvar med koppling till mobbning. Resultaten visar att mindre än hälften av alla kuratorer i studien hade fått utbildning i förebyggande av mobbning, vilket är oroväckande. Kuratorer som fått utbildning i mobbning upptäcker mer sannolikt problematik relaterad till mobbning och ingriper på ett mer lämpligt sätt vid mobbningsfall än de kuratorer som inte fått någon utbildning (Jacobsen & Bauman, 2007). Åtminstone hälften av alla kuratorer ansåg retning, social exkludering och nätmobbning som ganska allvarliga eller mycket allvarliga utmaningar i skolan. Kuratorer ansåg även att de borde vara mer involverade i specifika mobbningsinterventioner än vad de tror att rektorerna ansåg att de borde vara. Kuratorerna menade att rektorerna förväntar en mindre framträdande roll och ansvar relaterat till mobbning hos kuratorer. Detta kan bero på att kuratorerna tycker att rektorerna ser mobbning som en disciplinssak (Swank, m.fl., 2019).

Enligt tidigare forskning är socialt stöd (Wise m.fl., 2012; Cohen & Wills, 1985), handledning (Wise m.fl., 2012; Goussinsky & Livine, 2016), organisation (Folkman & Lazarus, 1984; Karasek & Theorell, 1990) och vidareutbildning (O'Connor, 2001; Cohen & Wills, 1985) väsentliga resurser för att kuratorer/psykologer skall kunna utföra ett gott arbete.

Den psykosociala arbetsmiljön och det sociala stödet är viktigt för upplevelsen av en hälsosam arbetsplats (Demerouti m.fl., 2001) och mildrar negativ stress (Karasek & Theorell, 1990). Att kunna samtala med andra personer (kollegor, familj, vänner), att kunna ventileras påfrestande tankar och känslor och att inte behöva tänka på arbetet är viktigt (Wise m.fl., 2012). Ett öppet klimat på arbetsplatsen där man får ventileras sina tankar och funderingar och får stöd då man misslyckas är betydande för utvecklingen av yrkesrollen (O'Connor, 2001). Socialt stöd är en av de copingstrategier som psykologer använder sig mest av (Zanardelli, 2016; Wallace & Lemaire 2013).

Handledning är en viktig del i förebyggandet av emotionell utmattning och utvecklandet av strategier för hantering av klientsamtal. Det är även viktigt att få diskutera yrkesrelaterade svårigheter med en professionell (Sveriges psykologförbund, 1998). Handledning stärker även individens identitet (Normell, 2002).

Organisationsklimatet påverkar den anställdas arbetstillfredsställelse och hälsa (Demerouti m.fl., 2001; Lindström m.fl., 1995). Det kan upplevas som stressande då behandlingsförmågan bedöms utefter hur produktiv man är istället för kvaliteten på behandlingarna eller elevernas uppfattning om besöken. Det är viktigt att den anställda får återhämta sig och att det inte uppstår en obalans mellan krav och resurser en individ har för att hantera dem. Då kraven är för höga och tiden för återhämtning är bristfällande leder det ofta till stress (Lazarus & Folkman, 1984; Karasek & Theorell, 1990).

Vidareutbildning innebär resurser för utbildning och möjlighet till ny kunskap inom yrkesområdet (Cohen & Wills, 1985). Det är viktigt att ständigt uppdatera sin kunskap eftersom det hjälper kuratorer/psykologer att förstå sina klienter bättre och de får en mindre psykisk belastning under klientsamtal (O'Connor, 2001).

I en studie av Ottosson & Andersson (2016) intervjuades sju kuratorer/psykologer i Sverige och deras egna strategier för att behandla den psykiska påfrestningen som arbetet medför. Resultaten tyder på vikten av kuratorers/psykologers självmedvetenhet och reflektion över vilka som är de egna känslorna och vilka som är klientens känslor. De ansåg även att en balanserad distansering till klienten och en aktiv fritid för att återhämta sig är betydande för att skapa en tydlig gräns mellan arbete och hem.

1.4 Syfte och frågeställningar

Den tidigare forskningen lyfter fram rektorers och kuratorers resurser och vilka resurser de behöver. Däremot är de flesta studier internationella, så en förståelse för vilka resurser finländska kuratorer och rektorer upplever att de har och vilka de skulle behöva mer av saknas. I denna avhandling valde jag därför att fokusera på rektorers och kuratorers tankar och åsikter om resurserna de har i sina arbeten för att förebygga mobbning och vilka resurser de behöver mer av i sitt arbete för att förebygga mobbning. Orsaken till att jag valde att fokusera på rektorer och kuratorer är för att kuratorer arbetar med välmåendeaspekter i skolor och rektorer har huvudansvaret för skolans verksamhet, det kändes därför naturligt att välja dessa två yrkesgrupper. Med resurser avses både finansiella resurser (yttre) och psykologiska resurser (inre). Utifrån materialet framställdes två forskningsfrågor:

1. Vad är respondenternas tankar om yttre resurser för att förebygga mobbning?
2. Vad är respondenternas tankar om inre resurser för att förebygga mobbning?

2 Metod

I denna avhandling har material från semistrukturerade intervjuer för projektet KOMPIS vid Åbo akademi i Vasa använts. Nedan en ingående beskrivning om hur deltagare valdes och datainsamlingen gjordes samt studiens reliabilitet och validitet, analysmetod och etiska överväganden.

2.1 Deltagare och datainsamling

En kvalitativ undersökningsmetod har använts med fokus på intervjuer för projektet KOMPIS på Åbo Akademi i Vasa. KOMPIS står för ”Kunskap om mobbningsprevention i Svenskfinland” och målet med projektet är att sammanställa material bestående av fältets, allmänhetens och experternas samlade kunskap om mobbning i skolkontext med fokus på konkreta åtgärder. Projektet startade på hösten 2019 och leddes av Patrik Söderberg. Inom projektet arbetade även projektkoordinator Alexandra Wasberg, samt fem magisterstuderanden från fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier vid Åbo Akademi i Vasa. Olika finlandssvenska områden (Österbotten, Nyland, Åboland, Åland samt svenskspråkiga skolor i Uleåborg) delades upp mellan de studerande och de studerande valde själva i vilka skolor de utförde intervjuerna. Sammanlagt har 35 grundskolors övre årskurser runtom i Svenskfinland deltagit i studien. Av de intervjuade är 11 personer rektorer eller biträdande rektorer, 10 personer ämneslärare eller klasslärare, 7 personer speciallärare, 9 personer kuratorer och 1 person studiehandledare. Sammanlagt intervjuades 38 personer. Självt utförde jag 9 intervjuer i 3 olika högstudier i Nyland.

Före intervjuerna kontaktades enhetscheferna för högstadierna per epost eller personligen genom telefonsamtal eller besök till skolan.. Eposten innehöll ett infobrev (se bilaga 1) med information om projektet och dess syfte. Från varje grundskolas övre årskurser intervjuades rektorn eller biträdande rektorn, någon från elevvården och en lärare (ämnes-, special- och/eller klasslärare). Intervjuerna genomfördes endast av en intervjuare, ingen observerade eller antecknade. Intervjuerna är omkring 45 minuter långa och alla intervjuer spelades in med intervjuarens mobiltelefon.

Semi-strukturerade intervjuer har använts i denna studie. Projektets syfte var att få en förståelse om personalens tankar och uppfattningar om mobbning och skoltrivsel. Med hjälp av individuella intervjufrågor kan forskaren mäta intervjuarens attityder eller perceptioner om

något specifikt fenomen eller företeelse (DiCicco-Bloom & Crabtree, 2006). I denna avhandling är rektorers och skolkuratorers egna uppfattningar och tankar om vilka resurser de har för att förebygga mobbning och vilka resurser de behöver mer av i fokus. Intervjuerna är planerade på förhand och intervjufrågorna är ofta förbestämda men öppna, så att andra frågor kan uppstå i dialogen mellan intervjuaren och intervjupersonen (se bilaga 2). Intervjufrågorna skall även vara tillräckligt fokuserade på det som forskaren vill mäta (Miller & Crabtree, 1999). Den individuella djupgående intervjun ger intervjuaren möjlighet att gå ner på djupet i sociala och personliga aspekter hos intervjupersonen.

Det är väldigt viktigt att intervjuaren snabbt bildar en positiv relation till intervjupersonen och därmed skapar en trygg och säker miljö. Tillit, respekt och intresse är viktiga aspekter för en lyckad intervju (Douglas, 1985; Palmer, 1928). Enligt Spradley (1979) finns det olika faser mellan intervjuaren och intervjupersonen. Under den första fasen råder osäkerhet mellan intervjuaren och intervjupersonen eftersom situationen är ny för bägge. Under denna fas är målet att få intervjupersonen att prata och första frågan skall därmed vara bred, öppen och relevant för studien. Därför presenterades projektet och dess syfte i början av intervjun och därefter fick intervjupersonen presentera sig själv för att intervjuare skulle få en bakgrundsbild av intervjupersonen. Under intervjuns gång kan intervjuaren svara med ord som intervjupersonen har nämnt, för att få ett tydligare svar men utan att leda intervjupersonen. Det är viktigt att inte leda intervjupersonen, eftersom svaren då kan vara missvisande (Warren & Karner, 2005). Under intervjuns gång framlades frågorna på ett tydligt sätt. De var ändå väldigt breda de frågor som ställdes, för att inte vägleda personen. Då intervjupersonen inte förstod frågan för att den var så bred tydliggjordes frågan så gott det gick. Ibland användes vissa exempel för att tydliggöra en fråga, vilket kan ha påverkat och gett idéer till intervjupersonen. Även tillägsfrågor användes då det behövdes.

Utforskningsfasen är då intervjupersonen beskriver något väldigt djupgående. Denna process innebär att båda lär, lyssnar, testar, delar med sig och bildar en relation till varandra. Då intervjupersonen började beskriva något ingående var det, som intervjuare, viktigt att lyssna noggrant och visa intresse för att det då vara lättare för intervjupersonen att dela med sig. I nästa fas, samarbetsfasen, har båda funnit en bekvämlighet där de inte är rädda över att förolämpa den andra och finner tillfredsställelse i intervjuprocessen. Intervjuaren kan i denna fas ta chansen att få klarhet i vissa frågor och ställa mer känsliga frågor, som hen inte kunde göra i början av intervjun. Den sista fasen, deltagandefasen, kan uppstå i en djupgående intervju. I den här fasen leder och lär intervjupersonen intervjuaren (Diciccio-Bloom & Crabtree, 2006).

Djupgående intervjuer-metoden används då man vill uppnå en gemensam förståelse för en viss grupp. Gruppen skall vara relativt homogen och dela likheter relaterade till forskningsfrågan (McCracken, 1988). I denna studie har de olika yrkesgrupperna (kuratorer, rektorer) som jobbar i ett svenskspråkigt högstadium bidragit till att gruppen är relativt homogen.

Intervjuerna transkriberades sedan och enligt Poland (2002) finns det olika faktorer som kan påverka transkriberingens kvalitet. Det är svårt att skriva ner ord som sägs i textformat på grund av meningsuppbyggnad, användning av citat och utelämnande eller misstag av ord eller fraser (Meadows & Dodendorf, 1999). Som intervjuare är det viktigt att försöka göra sitt bästa då man transkriberar en intervju, men det är en utmaning att försöka få det som sägs att se likadant ut på papper. Jag skrev inte ner varenda ljud eller ord, t.ex. då någon tvekade eller svarade på den andras dialog.

2.1.1 Reliabilitet & validitet

Det finns en diskussion för hur relevanta begreppen reliabilitet och validitet är för kvalitativ forskning. Bryman (2004) delar in reliabilitet och validitet i intern- och extern reliabilitet samt intern- och extern validitet. Extern reliabilitet innebär i vilken utsträckning en undersökning kan replikeras, vilket är svårt i kvalitativa undersökningar eftersom den sociala situationen inte kan upplevas på nytt. Intern reliabilitet innebär i vilken grad forskare kommer överens om hur materialet skall tolkas. Den interna validiteten syftar på att forskarens observation och de teoretiska idéerna överensstämmer. I den metod som använts i denna avhandling innebär det att intervjuerna skall överensstämma med begreppen som lyfts fram, vilket jag anser att de gör. Den externa validiteten innebär i vilken grad resultatet kan generaliseras till andra sociala miljöer. Den externa validiteten blir ofta inte så stark i kvalitativa undersökningar, eftersom ett begränsat urval används (Bryman, 2004).

2.2 Etiska överväganden

Som forskare är det viktigt att beakta etiska överväganden i sin studie. De etiska överväganden i denna studie har gjorts enligt Vetenskapsrådets (2002) fyra huvudkrav för forskningsetiska principer.

Informationskravet innebär att: "Forskaren skall informera de av forskningen berörda om den aktuella forskningsuppgiftens syfte" (Vetenskapsrådet, 2002, s.7). Före varje intervju fick deltagaren en blankett med information om projektet och dess syfte och om hur undersökningen genomförs. De fick även information om personerna som är huvudansvariga för projektet och deltagarnas uppgift i projektet: vilka villkor som gäller för deltagandet. Det är viktigt att poängtera att deltagandet är frivilligt och att de har rätt att avbryta sin medverkan när de vill (se bilaga 1).

Samtyckeskraven innebär att: "Deltagare i en undersökning har rätt att själva bestämma över sin medverkan" (Vetenskapsrådet, 2002, s. 9). Det är viktigt att forskaren får samtycke från deltagarna före intervjuerna och att de får avbryta sitt deltagande när de vill utan negativa påföljder. Efter att information om projektet hade tilldelats deltagarna (se bilaga 1) frågades de om deltagandet alltid före intervjun. I och med att alla personer som intervjuats är mer än 15 år behövdes inte samtycke från förälder/ vårdnadshavare.

Konfidentialitetskravet: "Uppgifter om alla i en undersökning ingående personer skall ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifterna skall förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem" (Vetenskapsrådet, 2002, s. 12). Intervjuerna som gjorts finns endast tillgängliga för personerna inom projektet och uppgifter som avslöjar deltagarnas identitet skrivs inte ut i avhandlingen. Orten eller staden där en grundskola befinner sig skrivs därmed inte heller ut. Som exempel används efter citat endast yrkesgruppen av respondenterna i resultatsdelen och inte orten de är från.

Nyttjandekravet: "Uppgifter insamlade om enskilda personer får endast användas för forskningsändamål" (Vetenskapsrådet, 2002, s. 14). Allt material som samlats används endast för forskningsändamål, d.v.s. som material för avhandlingar och till ett informativt seminarium som ordnas för alla yrkesgrupper som arbetar med unga i skolkontext. I samband med informationen som gavs till deltagarna före varje intervju informerades de om detta.

Det rekommenderas även att deltagarna får veta var forskningsresultaten kommer att publiceras och att de får en sammanfattning av undersökningen (Vetenskapsrådet, 2002). Det gavs därmed information om seminariet där resultaten av undersökningen framställs och deltagarens möjlighet att delta i det. Därtill gavs möjlighet till att få en sammanfattning per epost.

2.3 Analysmetod

Vi träffades med forskargruppen bestående av projektpersonal och fyra magisterstuderande under våren och delade upp materialet mellan oss så att varje magisterstuderande fick två yrkesgrupper att analysera. Två personer hade alltså samma yrkesgrupp. Då en kvalitativ dataanalys genomförs är det idealt att göra det i samband med datainsamlingen så att forskarna kan få en gemensam förståelse för forskningsfrågorna och därmed vilka frågor som bör ställas (Benjamin & William, 1999). För att analysera materialet användes en så kallad "template approach" där materialet kodas och organiseras i olika kategorier (Miles & Huberman 1994; Silverman, 2001). Det gjordes med hjälp av dataprogrammet Nvivo. Först organiserades personerna in i sina yrkesgrupper och sedan lästes materialet genom för att därefter kunna hitta övergripande teman. Ju mer materialet bearbetades desto fler kategorier och underkategorier upptäcktes. Tack vare programmet Nvivo var det väldigt lätt att kategorisera materialet. Efter att materialet analyserats träffades vi med den personen som hade analyserat samma yrkesgrupp för att sammanfatta materialet. Det var till nytta att få en annans persons synpunkter och tankar om materialet. Sammanfattningarna presenterades sedan för resten av gruppen.

Sammanfattningarna som gjordes inför projektet bidrog till en djupare förståelse för materialet. Då forskningsfrågorna för denna avhandling valts analyserades materialet utgående från forskningsfrågorna. Intervjufrågorna lästes på nytt och materialet kodades till de kategorier som gjorts tidigare och som var relevanta för denna avhandling. Rubrikerna till kategorierna var bl.a. "resurser" med underrubriker som "vilka resurser rektorer har" och "vilka de behöver mer av". Även kategorier som "egna erfarenheter" och "personlighet" var relevanta för forskningsfråga 2. Materialet kodades till de olika kategorierna och sedan strukturerades svaren så att en sammanfattning kunde göras.

3 Resultat

I intervjuerna framkommer två övergripande kategorier ifråga om personalens fysiska och psykologiska resurser. För det första framställs kuratorers och rektorers tankar om yttre resurser: vilka yttre resurser de har för att förebygga mobbning och vilka de skulle behöva mer av. Med yttre resurser menas finansiella resurser. För det andra framställs deras tankar om inre resurser: vilka utmaningar de har i sina arbetsuppgifter i det mobbningsförebyggande arbetet och deras egna tankar om hur en bra rektor/ kurator skall vara.

3.1 Respondenternas tankar om yttre resurser

Nedan presenteras mer ingående rektorerna och kuratorernas tankar om yttre resurser. Det som presenteras är dels vilka yttre resurser de redan har men även vilka yttre resurser de skulle behöva mer av i sitt arbete för att främja skoltrivsel och förebygga mobbning.

3.1.1 Vilka yttre resurser har rektorer och kuratorer i sitt arbete för att förebygga mobbning

De yttre resurser som både kuratorer och rektorer lyfter fram att de har är: skoltrivselfrämjande program, team och verksamheter. De lyfter även fram samarbeten med aktörer utanför skolan, övrig personal och delaktiga elever som resurser de har för att förebygga mobbning.

Skoltrivselfrämjande program, team och verksamhet

KiVa-programmet eller en modifierad version är det antimobbingsprogram som de flesta högstadier har. Grundprincipen är att skolan skall vara en trygg plats för alla och att alla skall ha någon de kan lita på. Det är oftast en grupp av lärare eller annan personal som tar tag i mobbningsfallen och reder ut dem. Ansvaret delas ofta upp så att någon pratar med offret och någon med förövaren och därefter dokumenteras samtalen och följs upp. De flesta rektorer och kuratorer anser det här som en bra åtgärd, även om KiVa skola-programmet känns ganska föråldrat i nuläget eftersom det inte behandlar t.ex. nätmobbning.

Skolkuratorerna är vanligtvis inte med i antimobbningsteamet av den orsak att de skall kunna förbli neutrala då ett mobbningsfall uppstår, så att varken förövaren eller offret känner att kuratorn är på någons sida. Kuratorn hör till elevhälsan tillsammans med skolpsykologen, -hälsovårdaren och -läkaren. Även om kuratorn inte är med och reder ut

mobbingen kan eleverna ändå komma och prata med kuratorn senare om det uppstår känslor eller tankar. Kuratorn skall alltså ha en mer stödjande roll än en disciplinär roll. Det tycker de flesta kuratorer är skönt, eftersom de då får lägga mer fokus på det förebyggande arbetet.

Det finns även elevkår, vänelevsverksamhet, kamratmedling (där elever är utbildade att lösa konflikter opartiskt), lektioner för årskurs 7 och 8 där läraren pratar om självkänsla och självförtroende. Dessa faktorer bidrar skoltrivseln positivt anser de flesta kuratorer och rektorer.

Vi har implementerat VERSO som är kamratmedling. Och det är ju alltså då eleverna som tar emot och behandlar sådan här problematik som är mellan elever. Men det har alltså inte någonting att göra med mobbing. Men "Kiva skola" programmet har vi också och så finns det... De lägre klasserna har "Vi i klassen". Så finns det möjlighet... Vi har "Stegvis livskunskap", "Friends"... Det finns material att ta till beroende på vilken problematik det handlar om. (rektor #1)

I ett högstadium har man infört ett 45 minuter långt aktivitetspass varje dag där eleverna får göra någon sorts fysisk aktivitet utomhus eller i gymnastiksalen. I ett annat högstadium har man även infört en kockklubb där de som är intresserade av matlagning har möjlighet att laga mat tillsammans. Att man gör något tillsammans som inte har med utbildningen att göra stärker de sociala banden och därmed trivseln i skolan anser många rektorer.

Nå det här med ensamhet är ju inte mobbing i sig för det kan ju finnas personer som vill vara mer enskilt. Men jag tror ändå att människan är lagd att höra till en grupp ändå. Så att just det här med ensamheten det tycker jag att har blivit... Kanske man ser det mer när man är mer och diskuterar sänhäna frågor. Dom lyfter vi ju upp alltid och funderar vad vi kan göra, kan väneleverna hjälpa till? Vi har också försökt ordna aktiviteter på eftermiddagen där man kanske handplockar såna som man vet att om de skulle vilja komma med, t.ex. har vi en kockklubb som är ganska lätt för då börjar man ju alltid att prata lite med någon annan vid sidan om. Så det kan vara en sån sak." (rektor # 2)

Samarbeten med aktörer utanför skolan

Alla skolor har samarbete med tredje sektorn med organisationer som Barnavårdsföreningen och Röda korset. I Österbotten har de även samarbete med FinFami och Novia och i Nyland samarbetar de med Hem och skola. Endast ett fåtal högstudier har samarbete med andra skolor

där det är lätt att ringa till en annan skola om någonting. De flesta kuratorer samarbetar med olika instanser, som t.ex. Folkhälsan, och de anser överlag att föräldrar är samarbetsvilliga. En kurator anser att vissa föräldrar ibland tänker att ”mitt barn andras unge” och inser inte alltid allvaret i barnets beteendeproblematik. Det är viktigt med ett gott samarbete inom personalen, eftersom arbetet som kurator ofta är ganska ensamt. I några skolor har de gott samarbete mellan de olika skolorna och mellan kuratorerna.

Det är möjligt att ta in olika gästföreläsare eller experter som föreläser kring ett relevant tema i skolan, t.ex. välmående och jämställdhet. Rektorerna involverar gärna även ungdomsarbetare t.ex. i sådana klasser där gruppdynamiken är orolig. Många kuratorer anser att det är väldigt bra med gästföreläsare, temadagar och andra punktinsatser (t.ex. rastaktiviteter) men påpekar att det är viktigt att hålla kvar rutiner och ta upp välmåendeaspekter under vanliga lektioner. Då blir välmåendeaspekterna mer genomlysande.

Samarbeten med övrig personal

Det finns även övrig personal som rörelsecoacher, rastcoacher, vänelevshandledare och skolcoacher. I några skolor finns skolcoacher som samarbetar mycket med kuratorerna. Skolcoachens uppgift är att vara ute bland eleverna och informera vidare om vad de ser och hör. I några skolor skriver de även planen för inkludering och håller olika diskussionstillfällen. De kuratorer som samarbetar med skolcoachen tycker att det fungerar väldigt bra. I några skolor har de även kompanjonlärare, vilket innebär att två behöriga ämneslärare undervisar samma grupp på samma gång. Rektorerna skulle gärna använda mer sådant om det fanns mer resurser.

Och så har vi ju skola i rörelse, aktiv skola i rörelse, vi har rörelsecoach, vuxen. Vi har, bland eleverna också, rastcoacher, vi har vänelever, vänelevshandledare, vi har elevkåren förstås som också bidrar med olika saker. Och sedan så har jag en briljant lärarkår. (rektor # 4)

Elevernas delaktighet i skolans verksamhet

Många rektorer och kuratorer anser även att det är viktigt att elever får vara delaktiga i skolverksamheten. Eleverna i de övre årskurserna i grundskolan har bättre möjlighet att vara delaktiga i verksamheten och i planeringen av verksamheten i skolan jämfört med elever i de lägre årskurserna i grundskolan, vilket höjer skoltrivseln. Det bekräftar även den tidigare forskningen (Flygare & Johansson, 2013; Låftman m.fl., 2017). En kurator anser att alla elever

borde ha en uppgift i skolan för att det skulle vara en trivselhöjande faktor. I de skolor där det råder mobilförbud är eleverna mer sociala och delaktiga än de var tidigare.

Jag tycker egentligen att skoltrivseln har blivit bättre och det har att göra med det att de får vara mer delaktiga idag, att man mer låter dem komma fram med sina egna tankar och åsikter och det är också en sak som man inte kan tänka att det vänder så där bara. Att plötsligt när du inte har haft så skall du komma med massa goda idéer. Det är någonting som vi måste implementera på det sättet att de blir vana vid att de får komma fram med goda idéer och förslag och att de blir hörda och sedda.” (kurator # 2)

3.1.2 Vilka yttre resurser efterlyser rektorer och kuratorer i sitt arbete för att förebygga mobbning

De resurser som kuratorer och rektorer efterlyser är: bättre utrymmen, satsning på personalresurser och personalens ork, mer handledning, utbildning och professionell konsultering. Det skulle även behövas ett bättre samarbete med föräldrar och kommunen och satsningar på ungas sociala färdigheter och personalens kunskap om samhällsutvecklingen.

Skolmiljön

Utrymmen och skolmiljön kan alltid förbättras anser både kuratorer och rektorer. Många byggnader är gamla och slitna och byggda under en tid då man inte tänkte så mycket på skoltrivseln. Många rektorer saknar ett tyst utrymme dit elever som vill vara i lugn och ro kan gå. Även olika material som soffor och kuddar saknas för att få det mer trivsamt i skolan. En rektor anser att skolsystemet borde ändras så att en hobbyverksamhet kan implementeras för att det skulle bidra till en förbättrad trivsel.

Jag tycker att man många gånger borde piffa till trivseln i skolan liksom. Mera soffor och mera ombonat så... mjukare miljö. (rektor #7)

Personalresurser och ork

Det borde satsas mer på personalens ork. Idag skall skolan fokusera på allt möjligt, inte endast på undervisningen, vilket är utmanande då det inte finns tillräckligt med resurser. Största delen av rektorerna anser att grupperna borde vara mindre och att skolan borde ha mer personal. De

anser att många lärare har svårt att ta i beaktande det sociala som händer i klassen eftersom undervisningen tar så mycket tid. Vardagen kan bli väldigt tung då enskilda lärare måste lägga sin energi på olika saker. Det som alla kuratorer och nästan alla rektorer lyfter fram är att det behövs mer personal inom elevvården, bl.a. skolpsykologer och kuratorer. Annan personal som det också behöver finnas mer av är: skolcoacher, kompanjonlärare, speciallärare, assistenter och mer möjligheter till individuellt stöd för eleverna.

Och annars så har vi ju haft problem med det att få personal. Skolkuratoren har bytts några gånger och inte funnits alls. Skolpsykologen har vi inte sett till, bara någon gång i året [...] För man skulle nog behöva fler vuxna här i skolan. Lärarna har dygnet runt arbete. (rektor # 5)

Många kuratorer anser att det mobbningsförebyggande arbetet är väldigt svårt, eftersom det stora elevantalet leder till att de endast får kontakt med eleverna då en problemsituation uppstår. De hinner inte ha förebyggande samtal, träffa grupper och gå ut till alla årskurser. På grund av att de har så mycket att göra är det svårt att ge tid för de elever som vill komma och prata genast. Kuratorerna anser även att de borde ha färre skolor där de arbetar i, eftersom det är krävande att åka runt till flera skolor. Enligt tidigare forskning påverkar organisationsklimatet den anställdas arbetstillfredsställelse och hälsa. Då det uppstår en obalans mellan kraven och individens resurser för att hantera dem leder det ofta till stress (Lazarus & Folkman, 1984; Karasek & Theorell, 1990). Kuratorerna menar att det skulle behövas satsas mer på det förebyggande arbetet. De efterlyser även mer bestående personal som stannar i byggnaden under en längre tid så att eleverna hinner bekanta sig med personen/personerna. Då personal ofta byts ut eller då någon yrkesgrupp endast befinner sig i skolan för en kort period, t.ex. ”pop up” psykologer, blir det svårare för elever att bilda sig en uppfattning och skapa en relation till personerna. Vårdpersonal, t.ex. psykologer, behöver vara tillgängliga för en längre period. En kurator efterlyser även infopaket till nya vikarier så att de får en uppfattning om arbetet i skolan.

Mer resurser inom vården men även inom den preventiva vården efterlyses av några rektorer, speciellt inom förebyggande av psykisk ohälsa. En rektor menar att vården behöver vara mer tillgänglig i kommuner och fler lösningsmodeller behövs. Många anstalter eller klasser, t.ex. specialklasser eller specialvård, är fullsatta i dagens läge. En rektor påpekar att de är pedagoger i skolan och att de inte skall behöva sköta det psykiska illamåendet hos eleverna.

Nja, samhället behöver mer resurser för att det ska finnas mer möjlighet att ge rätt vård åt de här eleverna. Vi är pedagoger, vi kan inte och ska inte sköta den psykiska biten

sen när det har gått för långt. Och det ska inte ta flera månader innan man får den vård man behöver. Det ska vara... jag tror på en såhän preventiv vård. För att om det ska bli... om man måste vara självdestruktiv för att man ska få nånting så då har det gått för långt. Det måste nog finnas någonting före det så att man inte går så långt. För det slår ut i samhället sedan då vi inte har människor som inte klarar av att arbeta längre eftersom de är sjukpensionerade. Då är vi på en farlig väg. Och om vi har barn i lågstadieåldern som skadar sig själv redan... då är vi på en farlig väg. Så att ja.. (rektor #1)

Handledning, utbildning och professionell konsultering

Både rektorer och kuratorer anser att de skulle behöva mer handledning, utbildning eller någon professionell att konsultera med, något som den tidigare forskningen menar att är av stor betydelse (Sveriges psykologförbund, 1998; Normell, 2002; Jacobsen & Bauman, 2007; O'Connor, 2001; Cohen & Wills, 1985; Murphy m.fl., 2017; Onderi & Makori, 2013; Dake m.fl., 2004). En kurator anser att det är svårt att veta hur man skall bemöta elever som är ensamma. Alla elever är unika och alla behöver inte ha ett stort nätverk med kontakter. Att en elev vill vara mer ensam är något som en kurator inte vill problematisera eftersom det skall finnas rum för alla människotyper. Hen menar att det skulle vara bra om man som kurator skulle kunna konsultera eller lätta på sina tankar med någon professionell ibland (psykiater eller psykolog) då det uppstår svåra situationer.

Och sen vill man ju inte heller problematisera och säga att "det är något fel på dig, att du är inte riktigt social att varför är du sådan där? Du borde vara utåtriktad och skratta, le och vilja vara centrum för allt" men inte vill man ju problematisera heller utan nu ska det finnas rum för alla människotyper. Att det är lite så där... och ganska ofta är det föräldrar också som gör, som har hemskt mycket bekymmer över det här att deras barn är väldigt ensamma eller att de inte har kompisar eller... Och sen när du pratar med barnen så kanske barnen inte ser det som ett så stort problem men som förälder har du ju förstås en viss, det väcker ju förstås en viss oro eller ångest över att "men den har inga vänner". Och att hur ska man göra? (kurator #2)

En rektor efterlyser mer handledning i hur man borde agera i vissa situationer. Hen menar att man under lärarutbildningen borde få öva mer på den sociala interaktionen t.ex. med familjer

där någon har blivit utsatt eller där någon utsatt någon annan. Det är viktigt att kunna få öva på att bemöta föräldrar och elever på bästa möjliga sätt.

Hm, nå jag tänker nog framöver så här den här lärarbilden och den här lärarutbildningen [...] Jo, det är mycket man BORDE kunna eller få öva under studietiden. Till exempel att hålla ett samtal med en familj där kanske någon har blivit jätteutsatt, eller tvärtom att någon har utsatt någon. Får man öva på sådant överhuvudtaget i lärarutbildningen? (rektor #4)

Samarbetet med föräldrar och kommunen

Samarbetet med föräldrar borde förbättras anser många kuratorer och rektorer, vissa i personalen tycker ibland att det känns skrämmande och att det är för hög tröskel att ringa hem. Det är även viktigt att få föräldrar att inse att de inte borde ge för stora friheter åt sitt barn, speciellt med tanke på nätmobbningen. Några rektorer anser att föräldrar ibland skyfflar över för mycket ansvar på skolan. Då mycket av mobbningen sker på nätet är det svårt för rektorerna att veta på vems ansvar det är att reda upp det, eftersom mobbningen sker både i skolan men också på fritiden. En rektor anser att det behövs snabbare reaktionstid, striktare ramar och konsekvenser emellanåt i skolan. Det är en utmaning att veta vad man skall göra med elever som har grav beteendeproblematik och som inte klarar av att vara i skolan. En kurator menar att det säkert var en god tanke bakom slopandet av specialklasser och -skolor, men att det inte fungerar i praktiken. Det blir väldigt otryggt i skolan och påverkar trivseln negativt då dessa elever skall integreras. Skolan har en gräns och då den är nådd är det på kommunens ansvar att hitta strategier eller lösningar till problemet. Skolan skall inte behöva tolerera allt beteende.

Det behövs alltså ett mer mångproffessionellt samarbete med kommunen anser de flesta kuratorer och rektorer. Det behövs ett välfungerande system som hjälper unga, inte endast i skolan utan även i samhället överlag.

Jo och sen kanske mer... jag menar det finns, det finns specialsjukvård, det finns de här specialskolorna. Problemet är det att de är fulla i dagens läge. Så det finns liksom inte... den här tjänsten finns men den är inte tillgänglig. Och sen när vi pratar mycket om att få in liksom annan sorts personal i skolan, alltså... nå psykologer och kuratorer tycker jag vi har helt okej, men att liksom vårdpersonal mera sånt. Inte det här med vård och att plåstra om, men det här att du får prata. Att liksom någon psyksköterska, jag vet sen

inte... liksom den arbetsgruppen du borde få in på något annat sätt så det skulle vara mer tillgängligt så att de skulle få direkt ut det här. (rektor #3)

Ungas sociala färdigheter och samhällsutvecklingen

Alla kuratorer och rektorer är överens om att ungas sociala färdigheter behöver förbättras och att det behöver göras redan i daghemmen. Många tror att telefonberoendet är orsaken till att ungas sociala färdigheter, t.ex. hur de interagerar med andra, har försämrats. En kurator menar att vissa elever inte ens kan titta i ögonen då de pratar med någon, eftersom de inte är vana med ögonkontakt. Alla kuratorer och rektorer anser att det är väldigt svårt att nå mobbningen på nätet och att alla i personalen borde fördjupa sig mer i vilka plattformar som ungdomarna använder på nätet. En rektor menar att den synliga mobbningen har försvunnit, men att det osynliga ännu finns kvar på nätet. Många rektorer anser att det är viktigt att hänga med samhällsutvecklingen och vad som är aktuellt i de ungas vardag, vilka plattformar på nätet de använder, hur de interagerar med varandra och hur de uttrycker sig. Det kan ändå vara en utmaning för skolpersonalen att ta den tiden åt sig för att hålla sig uppdaterad.

Nå, jag tänker nog... att jobba med relationer och hur de ungas och barnens vardag ser ut nuförtiden, att man på något sätt hänger med där. Att man inte tänker på hur det var då man själv gick i skolan eller själv... Att man på något vis hänger med i det. (rektor #4)

3.2 Respondenternas tankar om inre resurser

Nedan presenteras en sammanställning av de utmaningar som rektorer och kuratorer möter i sina arbetsuppgifter. Även deras egna tankar om hur en bra rektor/kurator skall vara presenteras.

3.2.1 Utmaningar i arbetsuppgifter

Både kuratorer och rektorer anser att deras arbete kan vara psykiskt påfrestande emellanåt. Rektorer anser att det är tungt att ha mycket ansvar och de anser även att de inte ser alla elever och att det är utmanande ibland med tystnadsplikt. Kuratorer anser att deras arbete kan vara väldigt känslösamt och att den intellektuella kapaciteten inte alltid räcker till.

Tungt och känslösamt arbete

Att vara kurator eller rektor kan vara ett väldigt tungt och krävande arbete. Kuratorerna menar att det även är ett känslösamt arbete emellanåt eftersom de har mycket kontakt med unga som inte mår bra. Det stora ansvaret som du har som rektor och att arbetet aldrig blir färdigt kan kännas väldigt tungt. Då man lagt mycket energi på något som inte ger resultat eller fungerar kan leda till besvikelse och att allting känns hopplöst.

Ja jag har just för 30 minuter sedan så har jag fått reda på om just sånt. Anonymt som man liksom smutskastar, elever som smutskastar varandra och lärare. Och jag är ju... besviken. Jag är besviken att det sker. Efter allt vad vi har diskuterat och gått genom i den här skolan och haft morgonsamlingar, haft temadagar, har pratat om det i klasserna alltid. Att det fortfarande finns. Ja i personalen, med eleverna, utomstående... så jo. Och i min naivitet så trodde jag att vi hade det på liksom en sådan där bra grund.
(rektor #1)

Hitta en gemensam linje

Som rektor skall du se till att alla i personalen trivs, men det kan vara en stor utmaning. I personalen finns det ofta personer i olika åldrar med olika personlighet och temperament som har olika synpunkter på vad trivsel är. Att försöka hitta den gyllene medelvägen som passar allihopa i kollegiet är en utmaning.

Det är liksom... Det är ett stort ansvar. Och varifrån skall man börja för att liksom... Den personen tänker sig att skoltrivsel är det där, att allihopa lyder vad jag gör. Andra tycker att liksom när eleverna kommer och diskuterar och det finns en debatt, det är skoltrivsel. Så att liksom, hitta den gyllene medelvägen som liksom passar allihopa och som alla känner sig bekväma med så det är nog... krävande. (rektor #1)

Kompetens & intellektuell kapacitet

För kuratorer finns det inte någon mall för hur du skall gå tillväga eftersom alla fall är unika. Den intellektuella och akademiska kapaciteten eller kompetensen begränsar en emellanåt menar en kurator. Alla är bra på olika saker, vissa är bra på individuella samtal och andra är bra på gruppsamtal eller lite på allt möjligt. Därför är det viktigt att man försöker hitta sina styrkor som kurator och använder de metoder som passar en själv, även om det kan vara en utmaning att hitta dem. En kurator påstår att det det inte finns någon mall för hur man skall gå tillväga

medan en annan kurator anser att man kan ta hjälp av olika metoder i stödsamtal, t.ex. terapeutiska metoder.

Sen är ju alla fall unika, så på det sättet är det ju svårt att... det är ju bra att ha sådana här mallar om hur man jobbar och så och strategier. Men man måste ändå komma ihåg att alla fall är unika. Och man måste fundera att vad passar till det här. (kurator #1)

Men det som jag har är ju en sådan här utbildning som heter lösningsinriktad korttidsterapeut och det jobbar jag ju inte som och får inte heller någon lön för det men att jag kan ju använda de metoderna som är ganska bra i de här samtalen när det gäller... när det inte är sådana hära långa terapier (kurator #3)

Se alla elever och tystnadsplikt

Rektorer behöver inte fundera lika mycket på hur de bemöter de elever som mår psykiskt dåligt eller som vill komma och prata av sig, men de upplever att de inte har möjlighet att se alla elever. Rektorer är ofta i sina rum och sköter det administrativa och därför lär de ofta inte känna eleverna så bra. De anser att det skulle vara viktigt att känna eleverna bra, eftersom det skulle öka på skoltrivsel och tryggheten hos eleverna. Tystnadsplikten kan även vara en utmaning eftersom det ibland är svårt att veta vad man får säga och inte får säga vidare. En rektor tycker ändå att det emellanåt skulle vara bra att få veta bakgrunden eller orsaken till elevers beteende eller tankar, för att få en så bra verksamhet som möjligt och för att de har en anmälningsplikt.

3.2.2 Kuratorernas tankar om en bra kurator skall vara

Kuratorer anser att en bra kurator har en god människosyn, att kunna lyssna och att våga dra gränser. Det är även viktigt att kunna delegera vidare sånt arbete som inte hör till en kurators kompetensområde och ge positiv feedback till elever.

Ha en god människosyn

Enligt kuratorerna är viktiga egenskaper hos en kurator en god människosyn, kunskap och empatiförmåga. Att våga ingripa, att genast reagera och att inte tveka och att aktivt ta kontakt med eleverna är centralt i arbetet som kurator. En passion för att hjälpa människor och bry sig om sociala aspekter är även viktigt. Det som kuratorerna anser att en kurator skall vara är: snäll,

lyhörd, objektiv, tydlig, ödmjuk och vänlig men ändå professionell och konsekvent. Det är viktigt att kunna säga till en elev som inte sköter sig, men att ändå finnas där som stöd, och att våga stå upp för en elev i svåra situationer.

Kunna lyssna och reagera

Många elever vill bara komma och prata av sig med en kurator och inte vara med sina tankar själva. Det är viktigt att försöka lyssna och ge tid, även om tidsbrist är en stor utmaning för kuratorer. I samtal med en elev är det skäl att komma ihåg att inte lyfta fram egna erfarenheter eller påstå att man vet hur eleven känner sig, utan att fokus endast skall ligga på eleven. Att kunna reagera genast då någonting hänt men att inte anklaga en elev som gjort något illa är viktigt. Istället skall man få eleven att förstå att alla kan göra misstag och då det händer måste man hitta en lösning till det. Att inse att man inte är felfri som kurator, men att lita på sig själv och att inte vara för försiktig utan att våga göra fel är centrala psykologiska resurser. Egna erfarenheter, t.ex att ha själv blivit utsatt eller att någon i ens omgivning blivit det, bidrar även till arbetet positivt.

Jag tror att det många gånger handlar om att ingen feighet från de vuxnas sida får finnas. Ingen tveksamhet utan man reagerar direkt, inte nästa vecka utan NU. Det tycker jag är den här skolans fördel att det sker direkt. (kurator #4)

Våga dra gränser

Arbetet som kurator är väldigt flexibelt och fritt, vilket kan vara både en möjlighet men också en utmaning. Ingen berättar åt kuratorn hur och vad hen skall göra utan arbetet läggs upp själv och man väljer själv vad man vill fokusera på. Några kuratorer påpekar att det därför är viktigt att kunna dra gränser och försöka fokusera på det förebyggande arbetet. Det kräver tid, energi och ork. Att kunna lämna arbetet på arbetsplatsen är även centralt i kuratorers arbete. Att hitta en balans och skapa en tydlig gräns mellan hemmet och arbetet överensstämmer med tidigare forskning (Ottozon & Andersson, 2016). En viktig psykologisk resurs är att våga säga till om det blir för mycket.

Man har möjligheter. Det är hemskt mycket fast i en själv om man vill jobba med det. Det är det som är med det här yrket liksom stora fördelar. Men det kan ju också vara en belastning om du tänker att du ska vänta att någon ska komma och säga åt dig vad du ska göra så nog får du sitta då (skratt). Eller sen så får du alltmöjligt på dig. Det är

ju andra sidan med det här jobbet, att kuratorn när det är så där halvflummigt så allt kan man ge åt kuratorn liksom. (kurator #2)

Men att det står ju i lagen att kuratorns jobb i första hand är förebyggande och du borde hinna göra väldigt mycket förebyggande jobb också. Jag konstaterade då också när jag hade jobbat kanske fyra, fem år att om jag inte själv vänder på den här kärran nu, så vänder ingen. Att det är jag själv som måste börja liksom välja att nu sätter jag lite mindre, nu börjar jag själv ta mer plats och göra mer förebyggande arbete. Till exempel just att det behöver inte, alla tänker så här att det finns individuellt arbete och då jobbar du så här samtalsstöd eller sen jobbar du med hela gruppen, med hela klassen, att du drar något sånt här. Och det är en sida av det här förebyggande arbetet. Men lika mycket är det att vara med i skolan, att vara på plats, att vara ute bland eleverna och inte sitta här bakom min dörr. (kurator #2)

Kunna delegera vidare

Att kunna delegera vidare det som inte hör till en kurators kompetens är väldigt viktigt. Det hör inte till en kurators kompetens att ta hand om elever som är svårt deprimerade eller som har andra grava psykiska problem. Att kunna delegera dessa elever vidare till vårdenheter där de får den hjälp de behöver är betydande. Att arbeta som kurator är ett väldigt ensamt arbete, ofta är man den enda kuratorn i skolan eller i flera skolor. Därför är det viktigt med en bra ledning och ett bra samarbete inom skolan. Enligt den tidigare forskningen är den psykosociala arbetsmiljön och socialt stöd betydande för hälsa och hindrandet av negativ stress (Demerouti m.fl., 2001; Karasek & Theorell, 1990). De flesta kuratorer anser att ledningen är bra och att de får det stöd de behöver.

Att då måste du hitta den där gränsen och säga att "nej det här är verkligen inte mitt arbete". Och speciellt nu när det är mycket tal om det här när det är många ungdomar som mår psykiskt dåligt, så jag upplever inte att det är min kompetens att behandla liksom deprimerade ungdomar. Klart att jag tar emot dem, inte skulle jag aldrig säga att "du mår dåligt men vet du tyvärr jag kan inte, det är inte min kompetens" (skratt). Nu tar jag ju emot dem men jag är ganska snabbt och hänvisar dem vidare och det har nog fungerat, de går via psykologen eller skolläkaren och vidare. (kurator #2)

Ge feedback

Det ökade psykiska illamåendet är bekymrande för många kuratorer, eftersom elevernas välmående är grunden för skoltrivsel. Det centrala i kuratorns arbete är att försöka jobba med elevernas självförtroende och självkänsla, eftersom dålig självkänsla och självförtroende ofta även är grunden till mobbning. Ett exempel hur de kan göra det är att inte alltid ge feedback som är kopplat till skolgången, utan att även ge positiv feedback om beteende eller personlighet. Det är även viktigt att ge feedback till föräldrarna, inte endast negativ då barnet gjort något illa utan också någonting bra.

Nå ja man kan ju förstås diskutera om det och så här, eleverna utvärderar sig själva ganska ofta och mycket. De gör självutvärdering och de får mycket feedback, så där har man nog som lärare alltid möjlighet att ge feedback också kring olika slags beteenden och sådant här annat positivt som inte alltid är kopplat till det där själv skolgången och studierna. Att få eleverna att inse att det där deras positiva är inte alltid bundet till några vissa ämnen. Att man skulle försöka liksom att... det här med den här positiva pedagogiken och det här... sådant här att hitta styrkor som inte alltid är bundet till skolan och på något sätt kunna lyfta fram... (studiehandledare)

3.2.3 Rektorernas tankar om hur en bra rektor skall vara

Enligt rektorerna skall en bra rektor kunna fatta bra beslut och ta itu med problem genast. Det är även viktigt att ta hänsyn till alla på arbetsplatsen och inte stressa då en svår situation uppstår.

Fatta bra beslut & ta itu med problem genast

Det krävs att man som rektor är handlingskraftig och har de personliga resurser som krävs för att fatta bra beslut. De personliga resurserna som betonas och som anses vara viktiga enligt rektorerna är ett gott självförtroende, att lita på sig själv och på sin magkänsla, empatiförmåga, omtänksamhet och att man ser varenda elev och tar itu med problem genast.

Ta hänsyn till alla

Rektorerna anser att det är viktigt att kunna läsa av människor, att lyssna på andra och att ta i beaktande både vuxnas och ungdomars åsikter. Egna värderingar, så som rättvisa, och ett starkt kollegium där man samarbetar och stöttar varandra är även betydande. Detta överensstämmer med tidigare forskning om hur en rektor bör vara och agera (Raasumaa, 2010).

Hmm jaa.. Jag tycker att ett starkt kollegiet är viktigt eftersom all personal i skolan hjälper till att se eleverna. Vi i kollegiet har en stor möjligheter att inverka på skoltrivseln genom att vara mottagliga till eleverna. Vi i kollegiet skall också ha en god stämning.” (biträdande rektor)

Hålla sig lugn

Rektorerna påpekar att det är viktigt att komma ihåg att man som rektor aldrig blir fullärd, men att erfarenheter berikar och ger verktyg. Rektorerna betonar komponenter inom psykologiskt kapital (Luthans, Youssef & Avolio, 2007) som viktiga komponenter i arbetet som rektor, d.v.s. ett gott självförtroende (self- efficacy) och att våga ta sig an svåra uppgifter utan att stressa eller panikera. Att kunna ta ett steg tillbaka och tänka över ett beslut eller en idé och ibland inse att vissa saker inte fungerar i just denna skola är betydande. Det finns aldrig en garanti för att något fungerar till 100 % och då får man som rektor hitta en annan lösning. Att kunna omdirigera vägen till målet (hopp) och att ha förmågan att fortsätta trots hinder (resiliens) är alltså betydande i arbetet som rektor. Rektorerna är av samma åsikt som kuratorerna om att erfarenheter av att själv ha blivit utsatt bidrar positivt till arbetet och hjälper en att förstå och att kunna sätta sig in i andras situationer.

Så trots att man har tjugo års erfarenhet så kommer det nytt. Så man blir heller aldrig fullärd men man får ju en större ryggsäck att plocka redskap ur. För varje situation som man har varit med om och med i. Och där märker jag nog också att lärarna ibland kommer in och frågar mig att hur, hur tycker du att jag ska göra nu i den här situationen... och på det sättet är det nog viktigt att man som rektor, har jobbat många år. Och man har bildat sig en ryggsäck att också stödja lärarna med. (rektor #6)

4 Diskussion

Nedan följer en diskussion om resultaten i studien och metoden som användes i förhållande till tidigare forskning och teoretisk referensram. Till sist framläggs förslag till fortsatt forskning och råd till skolpersonal som arbetar med mobbningsförbyggande frågor.

4.1 Resultatdiskussion

Som en sammanfattning av hela materialet för projektet KOMPIS anser rektorerna och kuratorerna att mobbningen har bytt form från det fysiska våldet till kränkningar och spridning av rykten eller bilder på sociala medier, vilket är väldigt svårt att upptäcka och hantera i skolpersonalen. Faktorer för att höja skoltrivseln är enligt rektorerna ett stabilt kollegium, delaktiga och välmående elever, ömsesidig respekt, rastaktiviteter och att skolan skall anpassas efter samhällsutvecklingen. Enligt dem borde det mobbningsförebyggande arbetet börja redan i daghemmen med gruppdynamiska övningar och andra aktiviteter som utvecklar empati hos barnen. De anser att det behövs mer elevvårdspersonal, trivsammare lokaler, små grupper och strategier för att upptäcka mobbningen i ett tidigt skede i skolan. Rektorerna anser att deras möjligheter att stärka skoltrivsel och förhindra mobbning är stora, de deltar inte i mobbningsutredningen utan de har ett övergripande ansvar och en helhetsbild över arbetet. Rektorernas utmaningar är tidsbrist och att få alla i personalen på samma nivå gällande metoder för att förhindra mobbning.

Skolkuratorerna påpekar å sin sida att de inte är med och utreder mobbningsfall, de kan inte ha både en anklagande och stödjande roll. Arbetet som skolkurator är fritt och flexibelt och de kan själva välja hur de jobbar. Kuratorerna upplever att de har väldigt många möjligheter, de har ofta mer individuell elevhälsa än generell elevhälsa. De är ändå ense om att mera resurser till det förebyggande arbetet behövs och de anser att stödsamtalen är en viktig förebyggande åtgärd. Arbetet är ensamt, vilket kan vara en utmaning. En annan utmaning är det administrativa arbetet som konstant ökar.

Enligt en kurator upplever personalen mer stress idag än tidigare, vilket leder till att många lärare och annan personal ser mellan fingrarna då det gäller mobbning, kränkningar eller trakasserier. Det blir mindre tid för eleverna då kraven ökar. I och med att den psykiska ohälsan hos unga ökar, eller att det pratas mer om det idag, ökar även tidsbristen menar kuratorerna.

Rektorer håller med och menar att det borde satsas mer på välmående överlag och på barnens självkänsla och självförtroende, att de lär känna sina styrkor och svagheter och att alla är olika.

Många rektorer och kuratorer anser att skolan skall vara en trygg plats för alla och att alla elever skall känna att de har åtminstone en vuxen de kan ty sig till och lita på, särskilt de elever vars hemförhållanden är dåliga. Skolkuratorerna menar ändå att det är osäkert om den psykiska ohälsan har ökat eller om fler personer diskuterar mer öppet sitt mående i nuläget. Idag är det lättare att prata om psykisk ohälsa i och med en öppnare kultur. Både rektorer och kuratorer ser att det finns ett behov av stöd i sociala färdigheter bland elever. Det som oroar fler skolkuratorer är den ökade skolstressen och ensamma elever. Många kuratorer och rektorer anser ändå att elever är mer sköra idag och har svårt att hantera obehagliga känslor. Det är samtidigt lite en ”trend” att vara stressad och att ha ångest och många elever ofta inte vet vad det egentligen innebär. Samtidigt skall du vara mer självständig idag eftersom du skall hålla koll på alltmöjligt, t.ex. läseordningar och vad som sker på nätet.

4.1.1 Respondenternas tankar om yttre resurser

Nuförtiden är man mer medveten om välmående och att eleverna skall trivas och det satsas mer på det förebyggande arbetet än tidigare, vilket många kuratorer anser är bra. Skoltrivselfrämjande program, team och verksamheter är komponenter som rektorer och kuratorer anser att är viktiga förebyggande åtgärder. I alla högstadier där personal har intervjuats finns ett antimobbningssteam ”KiVa skola” eller en modifierad version av den. Antimobbningssteam är enligt tidigare forskning en effektiv insats för att förebygga mobbning (Skolverket, 2011) och enligt den teoretiska referensramen är det väsentligt att alla läroanstalter har ett antimobbningssteam (Undervisnings- och kulturministeriet, 2017). Enligt den tidigare forskningen förebygger KiVa- programmet effektivt mobbning i skolor i Finland (Silva m.fl. 2017; Kärra m.fl., 2011). Dock anser både kuratorer och rektorer att innehållet är föråldrat p.g.a. att samhället har utvecklats och programmet inte tacklar t.ex. mobbning på nätet. Några rektorer efterlyser program som skulle börja redan i daghemmen.

Andra verksamheter som kuratorer och rektorer anser är viktiga för att främja skoltrivseln är: elevkår, olika aktiviteter (t.ex. fysiska aktiviteter, matlagning), värdegrundlektioner, vänelevsverksamhet och kamratmedling. Den tidigare forskningen och den teoretiska referensramen understöder verksamheter som främjar sociala relationer mellan elever och att elever får vara delaktiga i skolverksamheten som mobbningsförebyggande faktorer (Skolverket, 2011; Undervisnings- och kulturministeriet, 2017). Dock anser många

rektorer och kuratorer att kamratmedling och värdegrundslektioner förebygger mobbning, vilket motstrider tidigare forskning som anser att kamratmedling och värdegrundlektioner kan öka på mobbningen (Skolverket, 2013). Det som skiljer kamratstödjure i KiVa programmet från kamratstödjure i studien från Skolverket (2013) är att KiVas kamratstödjure skall inte vara vuxnas ögon och öron, vilket de förutsätts vara i Skolverkets (2013) utvärdering. Istället syftar KiVa-verksamheten till att stärka eleverna så att de vågar säga ifrån, visa att vissa beteenden inte är accepterade och berätta om vad som pågår för en vuxen (Salmivalli & Poskiparta, 2018). Det kan även finnas skillnader mellan skolkulturer i Sverige och i Finland som kan förklara denna skillnad.

Samarbeten med aktörer utanför skolan med tredje sektorn som t.ex. Barnavårdsföreningen och Röda korset och olika gästföreläsare, temadagar och punktinsatser är viktiga komponenter för skoltrivseln anser rektorerna och kuratorerna. Även övrig personal som rörelsecoacher, rastcoacher, vänelevshandledare, skolcoacher och kompanjonlärare är personal som bidrar positivt till det mobbningsförebyggande arbetet. Många kuratorer påpekar ändå att det är viktigt att hålla kvar rutiner och försöka lyfta fram välmåendeaspekter hela tiden, även under vanliga lektioner. Det har större effekt på det mobbningsförebyggande arbetet anser de.

Några kuratorer lyfter fram den nya lagen som uppkom år 2014, lagen om elev- och studerandevård (2013:1287), eftersom det innebär att utredning av mobbning inte längre är på kuratorernas ansvar. De får då satsa på det mobbningsförebyggande arbetet, vilket är en lättnad för de flesta kuratorer. Men även om det finns resurser inom det mobbningsförebyggande arbetet, efterlyser kuratorer och rektorer mer resurser till det mobbningsförebyggande arbetet. En av de viktigaste faktorerna som ständigt dök upp i intervjuerna är att det behöver satsas mer på är personalresurser och personalens ork. Enligt den teoretiska referensramen är personalens pedagogiska och professionella kompetens avgörande inom en fungerande verksamhetskultur (Undervisning- och kulturministeriet, 2017). Även om lagförändringen 2014 (Lag om elev- och studerandevård, 2013:1287) minskar arbetsbördan för kuratorer, anser ändå alla de intervjuade kuratorerna att tidsbrist är en av de största utmaningarna de har. De hinner inte med det mobbningsförebyggande arbetet. Tillsammans med rektorerna efterlyser de mer personal och personal som finns i skolan för en längre tid, speciellt personal inom elevvården. Några rektorer efterlyser även mer resurser inom den preventiva vården och att den behöver vara mer tillgänglig.

Kuratorer anser att deras arbete är väldigt ensamt så en bra ledning är a och o i deras arbete. Några kuratorer skulle behöva mer handledning och professionell konsultering. Den

tidigare forskningen antyder att det är viktigt att kunna samtala och ventilera sina tankar med någon professionell, särskilt för kuratorer eftersom de arbetar mycket med elever som inte mår psykiskt bra (Jacobsen & Bauman, 2007; Wise m.fl, 2012; Goussinsky & Livine, 2016; Sveriges psykologförbund, 1998). Enligt en kurator är det svårt att veta hur hen skall bemöta ensamma elever, eftersom hen inte vill problematisera det utan vill ge utrymme för alla människotyper. En rektor menar att man borde få öva på den sociala interaktionen under lärarutbildningen.

Både rektorer och kuratorer anser att samarbetet med föräldrar och kommunen borde förbättras. Föräldrar borde ta mer ansvar över t.ex. vad de tillåter sitt barn göra på nätet och kommunen borde ta sitt ansvar över elever som har så grav beteendeproblematik att de inte klarar av att vara i skolan. Det behövs helt enkelt ett bättre system i kommunen anser en rektor. Alla kuratorer och rektorer är även överens om att elevers sociala färdigheter behöver förbättras, helst redan då de är i daghemsåldern. Många tror att telefonberoendet är orsaken till att deras sociala färdigheter har försämrats. Personalen behöver även hålla sig uppdaterad om vilka plattformar på nätet som ungdomarna använder för att lättare kunna förebygga och förhindra mobbningen som sker på nätet.

4.1.2 Respondenternas tankar om inre resurser

De inre resurserna inverkar på hur arbetet utförs enligt kuratorer och rektorer. Kuratorer anser att en bra kurator har en passion att lita på människor och är snäll och lyhörd men även objektiv, tydlig och konsekvent. Att våga sätta gränser både för elever som inte betar sig men även för det som inte hör till kuratorns arbetsuppgifter är centralt i kuratorns arbete. Enligt den tidigare forskningen är det betydande för kuratorer att kunna dra en tydlig gräns mellan arbetet och hemmet (Ottosson & Andersson, 2016), något som kuratorerna i denna studie även påstod att är viktigt för dem. Det är viktigt att kunna koppla bort från arbetet på fritiden och inte tänka på svåra känslor som arbetet medför enligt dem. Den teoretiska referensramen lyfter fram att utbildningen skall understöda barns och ungas strävan till godhet, välmående, trygghet och rättvisa och att varje elev är unik och värdefull och har rätt att synas och höras (Undervisnings- och kulturministeriet, 2017). För att öka elevers självförtroende och självkänsla kan man därför försöka ge positiv feedback kopplat till personligheten eller beteendet och inte endast till elevers prestation enligt en kurator.

Rektorernas egna tankar om hur en bra rektor skall vara innefattar till stor del samma faktorer som den tidigare forskningen (Raasumaa, 2010). Rektorerna i denna studie anser att de

behöver vara handlingskraftiga och ha de resurser som krävs för att fatta bra beslut. Det är viktigt att man litar på sig själv, men att man ändå lyssnar på andras åsikter och tar hänsyn till alla på arbetsplatsen. Det är även viktigt att man hålls lugn då svåra situationer uppstår och inte panikerar. Den icke verbala kommunikationen nämnde inte rektorerna i denna studie som viktig, även om den tidigare forskningen i Finland anser som väsentligt i arbetet som rektor (Raasumaa, 2010). Den tidigare forskningen i andra länder än i Finland (Murphy m.fl., 2017; Onderi & Makori, 2013) understöder inte finländska rektorers tankar om hur en rektor skall vara eftersom många rektorer i t.ex. Kenya (Onderi & Makori, 2013) inte är utbildade och saknar därför de psykologiska resurser en rektor bör ha. I Finland krävs det att man som rektor är utbildad och har många års erfarenhet (Förordning om behörighetsvillkoren för personal inom undervisningsväsendet 1998:986). Däremot understöder en del av den tidigare forskningen att rektorer har positiva metoder, t.ex. antimobbingsprogram, för att bekämpa mobbning (Murphy m.fl, 2017).

Arbetet som kurator och rektor är ibland utmanande enligt respondenterna. Kuratorerna menar att arbetet kan vara väldigt känslösamt och tungt eftersom man som kurator har mycket att göra med elever som mår dåligt. Det är därför viktigt att kunna delegera vidare de elever som inte hör till en kurators kompetens, t.ex. svårt deprimerade elever. Några kuratorer menar även att den intellektuella kompetensen begränsar en emellanåt. En kurator anser att alla fall är unika och att det inte finns någon mall för hur man skall gå tillväga då ett mobbningsfall uppstår. En annan menar att man kan ta hjälp av olika metoder i stödsamtal, t.ex. terapeutiska metoder. Det är alltså betydande i arbetet som kurator att hitta sina styrkor och vilka metoder som passar en själv bäst.

Rektorena anser även att deras arbete kan vara utmanande och tungt. De har ett så stort ansvar i skolan och då något man satsat på inte ger resultat kan det kännas hopplöst. Som rektor är det även en utmaning att hitta en gemensam linje i kollegiet vad gäller skoltrivsel, eftersom personalen ofta har olika synpunkter på vad trivsel egentligen är. Enligt den tidigare forskningen utvecklar det direkta och indirekta ledarskapet lärares kunnande (Raasumaa, 2010) vilket innebär att rektorer till en viss del kan påverka lärares syn på skoltrivseln.

4.2 Metoddiskussion

Syftet med denna avhandling var att ta reda på vilka resurser rektorer och kuratorer i högstudier runt om i Svenskfinland har och vilka resurser de skulle behöva mer av. En kvalitativ

intervjumetod har använts som metod i denna avhandling med semistrukturerade intervjuer. Det betyder att huvudfrågorna är förutbestämda och ställs till alla respondenter, men den som intervjuar väljer själv vilka följdfrågor som ställs utifrån respondentens svar (DiCicco-Bloom & Crabtree, 2006).

Fördelar med denna typ av metod är att då huvudfrågorna är förutbestämda och ställs till alla respondenter finns det ett bedömningsunderlag. Detta underlättar väldigt mycket för projektets del. Som forskare är det även en fördel att vara med i ett projekt eftersom man då har tillgång till mer material från andra områden, vilket ökar både reliabiliteten och validiteten. Nackdelen med att vara med i ett projekt är att materialet kan tolkas på olika sätt vilket kan påverka resultaten. Det betyder att den interna reliabiliteten (Bryman, 2004) inte nödvändigtvis är så hög i studier där många forskare deltar.

Under intervjun känner respondenten sig ofta trygg och bekväm eftersom intervjun känns mer som ett samtal än ett förhör. Det påpekades även före varje intervju att det skall vara mer som en diskussion än ett förhör. Det betonades särskilt för de respondenter som upplevdes som nervösa eller skrämda. Även om respondenterna upplever intervjun som en diskussion upplevs den ändå som professionell och saklig eftersom den spelas in.

Däremot är nackdelar med semistrukturerade intervjuer att man lätt "spårar ur" och börjar prata om teman som inte är relevanta för projektet eller avhandlingen. Vid transkriberingen av intervjuerna lades det märke till det. Intervjuaren vill ofta vara tillmötesgående och se till att personen känner sig bekväm i situationen. Detta kan dock påverka svaren så att de kanske inte blir så tydliga och relevanta. Det är även väldigt ansträngande att intervju, så tiden borde disponeras så att man helst bara gör en intervju om dagen. Intervjun borde även transkriberas före nästa intervju eftersom man då får en bättre förståelse för frågorna och svaren. På grund av tidsbrist transkriberade jag materialet först efter att jag gjort alla intervjuer. Jag anser ändå att jag fick en bättre förståelse efter varje intervju, även om jag inte transkriberade vartefter intervjuerna gjordes. Det skulle ändå ha varit idealt att transkribera intervjuerna vartefter de gjordes. Jag hade även vid ett tillfälle tre intervjuer på en dag eftersom jag var tvungen att resa till en annan stad lite längre bort. Att ha tre intervjuer på en dag var ansträngande, vilket kan ha påverkat intervjuernas kvalitet.

Även om metoden har många nackdelar anser jag att en kvalitativ metod med semistrukturerade intervjuer var rätt metod att använda som metod för projektet och för denna avhandling. Jag fick en djupare förståelse för personalen i grundskolans högre årskurser och deras tankar och ideér och vilka utmaningar de har i sitt arbete, vilket var syftet med projektet och med denna avhandling.

4.3 Förslag på fortsatt forskning

Enligt Swank, m.fl. (2019) borde forskning med ett större sampel med fler personal utföras och kuratorers tidsfördelning som de spenderar på olika aktiviteter undersökas för att se om det korrelerar med deras upplevda resurser. Både kvalitativa och kvantitativa metoder behövs för att undersöka kuratorernas roller och ansvar relaterat till det mobbningsförebyggande arbetet. Raasumaa (2010) anser att rektorer är superhjältar i deras arbete och att den fortsatta forskningen borde fokusera på olika nyanser och utvecklingen av ledarskap. Därmed skulle viktig information om olika teman som inte studerats så mycket erhållas, t.ex. om hur ledning och kunskap upprätthålls i skolor vid byte av personal, möjligheter till inläring med hjälp av ny teknologi och användningen av andra ledarskapsmetoder. Även fler studier om hur delat ledarskap, rektorers emotionella kompetens eller lärares inlärningsmotivation påverkar ledarskapet skulle berika kunskapen om ledarskap i grundskolor anser han (Raasumaa, 2010).

Även om det finns mycket forskning i Finland om mobbning som fenomen, är forskningen om skolpersonalens upplevda resurser i Finland bristfällig om inte obefintlig. Forskning inom detta område behövs mer av, eftersom det mobbningsförebyggande arbetet är av stor betydelse för ungas välmående. Även mer forskning om personalens perspektiv om andra fenomen än mobbning skulle behövas, t.ex. skoltrivsel eller upplevd arbetsglädje. Det är även skäligen att se till att skolpersonalen mår bra och att de anser att de har rätt resurser för att uppnå en så god arbetsplatstrivsel som möjligt. En bättre kartläggning om vilka metoder som fungerar i finsk skolkontext och vilka som inte gör det behöver göras. Även om KiVa-programmet har visat goda resultat (Silva m.fl., 2017; Kärna m.fl., 2011) behövs det en uppdatering av ett program som även tacklar nätmobbningen.

4.4 Råd till fältet

De råd som kan ges till fältet utgående från den här forskningens resultat är att satsa på det mobbningsförebyggande arbetet. På basen av resultatet i denna avhandling behövs det läggas mer resurser på personal och personalens ork i grundskolor i Finland. Att satsa på rektorers och kuratorers resurser är något som den tidigare forskningen menar att är av stor betydelse (Murphy m.fl., 2017; Onderi & Makori, 2013; Dake m.fl., 2004; Jacobsen & Bauman, 2007)

där socialt stöd, särskilt för kuratorer, är betydande (Wise m.fl., 2012; Demerouti m.fl., 2001; Cohen & Wills, 1985). Det är viktigt att alla upplever arbetsplatsen som trygg med ett starkt kollegium där de kan ventilera sina tankar med kollegor (Demerouti, 2001; Wise m.fl., 2012; O'Connor, 2001). Det skulle även vara skäligt att arbeta mer med psykologiskt kapital (hopp, self-efficacy, resiliens och optimism) hos personalen i skolor, eftersom det förknippas positivt med arbetsprestation och -glädje (Avey, Wernsing, & Luthans, 2008; Jensen & Luthans, 2006; Larson & Luthans, 2006; Luthans m.fl., 2010; Luthans, m.fl., 2008; F. Luthans, m.fl., 2007; Luthans, m.fl., 2005).

Utifrån avhandlingens resultat skulle det även vara viktigt att det mobbningsförebyggande arbetet börjar i så tidig ålder som möjligt, helst redan i daghemmen. Det behövs mer resurser särskilt inom elevvården och nyare strategier för att förebygga mobbning, speciellt mobbningen på nätet som är ett relativt nytt fenomen.

Det är betydelsefullt att utforma skolans förebyggande arbete utifrån en kartläggning av problemen i skolan. Att arbeta systematiskt och att involvera all personal, elever och föräldrar i det främjande och förebyggande arbetet är betydelsefullt (Skolverket, 2011). Att ständigt utvärdera skolans verksamhet och att arbeta med de sociala relationerna mellan elever är även viktigt (Flygare & Johansson, 2013). Välmående elever innebär att man i skolan arbetar för ett positivt skolklimat (Atik & Güneri, 2013 Suldo m.fl., 2013; Lazaro-Visa m.fl. 2019) där reglerna är tydliga och där varje vuxen ingriper vid fall av mobbning, kränkningar eller trakasserier (Låftman m.fl., 2017; Gregory m.fl., 2010; Guerra m.fl., 2011; Khoury-Kassabri m.fl., 2004; Ma, 2002). Att ha ett gott samarbete med hemmen anser både rektorer och kuratorer som betydelsefullt. Å andra sidan antyder tidigare forskning att information eller utbildning för föräldrar för att förebygga mobbning samt olika pedagogiska material och relationsfrämjande insatser mellan lärare och elev är ineffektiva (Skolverket, 2011). Även om många anser att vänelevsverksamheten och/eller kamratmedlingen fungerar bra i skolorna, kan det vara lönsamt att utvärdera denna verksamhet noggrannt eftersom den tidigare forskningen menar att dessa verksamheter kan öka på mobbningen (Skolverket, 2013). Likaså är det viktigt att noggrannt utvärdera värdegrundslektioner där den tidigare forskningen även påpekar att de kan öka på mobbningen (Skolverket, 2013). Det är dock skäligt att komma ihåg att alla skolor har olika verksamhetskulturer och att varje skola avgör själv vad som passar in i den egna verksamhetskulturen.

Litteraturförteckning

- Abraham, R. (1999). Emotional intelligence in organizations: A conceptualization. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 125, 209–224.
- American Psychiatric Association (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed., text revision)*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Atik, G., & Güneri, O. Y. (2013). Bullying and victimization: Predictive role of individual, parental, and academic factors. *School Psychology International*, 34(6), 658–673. <http://dx.doi.org/10.1177/0143034313479699>
- Avey, J. B., Wernsing, T. S., & Luthans, F. (2008). Can positive employees help positive organizational change? Impact of psychological capital and emotions on relevant attitudes and behaviors. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 44(1), 48–70.
- Baldry, A. C. & Farrington, D. P., (1998). Parenting influences on bullying and victimization. *Legal and Criminology Psychology*, 3, 237–254.
- Baltes, P. B. (1997). On the incomplete architecture of human ontogeny: Selection, optimization, and compensation as foundation of development theory. *American Psychologist*, 52, 366–380.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman.
- Batsche, G. M. & Knoff, H. M. (1994). Bullies and their victims: Understanding a pervasive problem in the schools. *School Psychology Review*, 23, 165–174.
- Battistich, V. & Horn, A. (1997). The relationship between students' sense of their school as a community and their involvement in problem behaviors. *American Journal of Public Health*, 87 (12), 1997–2001. doi: 10.2105/ajph.87.12.1997
- Benjamin, F., & William, L. (1999). *Doing qualitative research*. Sage Publications. Larson,

- Bowes, L., Arseneault, L., Maughan, B., Taylor, A., Caspi, A. & Moffitt, T. E. (2009). School, neighbourhood, and family factors are associated with children's bullying involvement: A nationally representative longitudinal study. *American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 48*(5), 545–553. Doi: 10.1097/CHI.0b013e31819cb017
- Bryman, A. (2004) *Samhällsvetenskapliga metoder*. (1:2 uppl.) Malmö: InterGraf AB.
- Carney, J. V. (2000). Bullied to death: Perceptions of peer abuse and suicidal behaviour during adolescence. *School Psychology International, 21*(2), 213–223.
- Carver, C. S., & Scheier, M. F. (1998). *On the self-regulation of behavior*. New York: Cambridge University Press.
- Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin, (98)*, 311–357. Doi: 10.1037/0033-2909.98.2.310
- Corcoran, L., & McGuckin, C. (2013). Addressing bullying problems in Irish schools and in cyberspace: a challenge for school management. *Educational Research, 56* (1), 48–64.
- Dake, J. A., Price J. H., Telljohann, S. K., & Funk, J. B. (2004). Principals' perceptions and practices of school bullying prevention activities. *Health education & behavior, 31* (3), 372–387.
- Demerouti, E., Bakker, A. B., Nachreiner, F., & Schaufeli, W. B. (2001). The job demands-resources model of burnout. *Journal of Applied psychology, 86*, 499–512. Doi: 10.1037/00219010.86.3.499
- DiCicco-Bloom, B. & Crabtree B. F. (2006). The qualitative research interview. *Medical Education 40*, 314-321. doi:10.1111/j.1365-2929.2006.02418.x
- Dooley, J., Pyżalski, J., & Cross, D. (2009) Cyberbullying versus face-to-face bullying: a theoretical and conceptual review. *Zeitschrift für Psychologie, 217*(4), 182–188.
- Douglas, J. (1985). *Creative Interviewing*. Beverly Hills, California: Sage.

- Elo, S., & Lamberg, K. (2018). *Kiusaamisen ehkäisy sekä työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella. Loppuraportti*. Undervisnings- och kulturministeriet.
- Flaspohler, P. D., Elfstrom, J. L., Vanderzee, K. L., & Sink, H. E. (2009). Stand by me: the effects of peer and teacher support in mitigating the impact of bullying on quality of life. *Psychology in the Schools*, 46, 636–649. doi: 10.1002/pits.20404
- Folkman, S., & Lazarus, R. S. (1984). *Stress, appraisal and coping*. New York: Springer.
- Förordning om behörighetsvillkoren för personal inom undervisningsväsendet (1998:986). Finlex. <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/1998/19980986>
- FSL/Finlands svenska lärarförbund, (u.å). *Trygg i skolan*. Hämtat 30 oktober 2020 från <https://www.fsl.fi/rad-och-stoed/trygg-i-skolan>
- Fukuyama, F. (1995). *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. New York: Free Press.
- Goussinsky, R., Livne, Y. (2016). Coping with interpersonal mistreatment: the role of emotion regulation strategies and supervisor support. *Journal of Nursing Management*, 24, 11–13. Doi: 10.1111/jonm.12415
- Gregory, A., Cornell, D., Fan, X., Sheras, P., Shih, T.H., & Huang, F. (2010). Authoritative school discipline: High school practices associated with lower bullying and victimization. *Journal of Educational Psychology*, 102, 483–496.
- Guerra, N. G., Williams, K. R., & Sadek, S. (2011). Understanding bullying and victimization during childhood and adolescence: A mixed methods study. *Child Development*, 82, 295–310.
- Hälso- och sjukvårdslag (2010:1326). Finlex. <https://finlex.fi/sv/laki/alkup/2010/20101326>

- Hawkins, J. D., Catalano, R. F., Kosterman, R., Abbott, R., & Hill, K. G. (1999). Preventing adolescent health risk behaviors by strengthening protection during childhood. *Archives of Pediatric Adolescent Medicine*, *153*, 226–234.
- Hietanen-Peltola, M., Vaara, S., Laitinen, K. (2019). *Koulukuraattoripalvelujen yhdenvertaisuudessa on kehittämistarpeita: Tuloksia perusopetuksen opiskeluhoollon seurannasta 2018*, THL. Hämtad 20 juli 2020 från <http://www.julkari.fi/handle/10024/137540>
- Hobfoll, S. E. (1998). *Stress, culture, and community: The psychology and philosophy of stress*. New York: Plenum.
- Hobfoll, S. E. (2001). The influence of culture, community, and the nested self in the stress process: Advancing conservation of resources theory. *Applied Psychology: An International Review*, *50*, 337–421.
- Isling Poromaa, Pär (2016). *Den subtila ojämlikheten: om grundskolors materiella förutsättningar och elevers utbildningsmöjligheter*. Umeå universitet. Pedagogiska institutionen.
- Jacobsen, K., & Bauman S. (2007). Bullying in schools: School counselors' responses to three types of bullying incidents, *Sage Journals*, *11*(1). Doi: <https://doi.org/10.1177/2156759X0701100101>
- Jensen, S. M., & Luthans, F. (2006). Relationship between entrepreneurs' psychological capital and their authentic leadership. *Journal of Managerial Issues*, *18*(2), 254–273.
- Kaniasty, K., & Norris, F. (1993). A test of the social support deterioration model in the context of natural disaster. *Journal of Personality and Social Psychology*, *64*, 395–408.
- Kaniasty, K., & Norris, F. (1995). In search of altruistic community: Patterns of social support mobilization following Hurricane Hugo. *American Journal of Community Psychology*, *23*, 447–477.
- Karasek, R., & Theorell, T. (1990). *Healthy work: stress, productivity, and the reconstruction of working life*. New York: Basic Books.

- Kärnä, A., Voeten, M., Little, T. D., Alanen, E., Poskiparta, E., & Salmivalli, C. (2013). Effectiveness of the KiVa Antibullying Program: Grades 1–3 and 7–9. *Journal of Educational Psychology, 105*(2), 535.
- Kärnä, A., Voeten, M., Little, T., Poskiparta, E., Kaljonen, A., & Salmivalli, C. (2011). A large-scale evaluation of the KiVa anti-bullying program: Grades 4–6. *Child Development, 82*, 311–330.
- Khoury-Kassabri, M., Benbenishty, R., Avi Astor, R., & Zeira, A. (2004). The contributors of community, family, and school variables to student victimization. *American Journal of Community Psychology, 34*, 187–204.
- Klein, J., Cornell, D., & Konold, T. (2012). Relationships between bullying, school climate, and student risk behaviors. *School Psychology Quarterly, 27*(3), 154–169.
Doi: <https://doi.org/10.1037/a0029350>
- Kowalski, R. (2015). Section II: overlap between cyberbullying and traditional bullying: Fact or fiction. *Cyberbullying: Current & Future Research & Directions: A White Paper Submitted to the Institute of Digital Media and Child Development*. New York, NY: Institute of Digital Media and Child Development.
- Kowalski, R. M., Giumetti G. W., Schroeder, A. N., Lattanner M. R. (2014). Bullying in the digital age: a critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin, 140*(4), 1073–1137.
- Låftman, S. B., Östberg, V., & Modin, B. (2017). School climate and exposure to bullying: a multilevel study. *School Effectiveness and School Improvement An International Journal of Research, Policy and Practice, 28* (1), 153–164.
- Lag om ändring av lag om grundläggande utbildning (2013:1267). Finlex.
<https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2013/20131267>
- Lag om ändring av lag om grundläggande utbildning (2013:1267). Finlex.
<https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2013/20131267>

Lag om elev- och studerandevård (2013:1287). Finlex.

<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2013/20131287>

Lag om grundläggande utbildning (1998:628). Finlex.

<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1998/19980628?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=kommun%20skolor#L1>

Larson, M., & Luthans, F. (2006). Potential added value of psychological capital in predicting work attitudes. *Journal of leadership & organizational studies*, 13(1), 45–62.

Lázaro-Visa, S., Palomera, R., Briones, E., Fernández-Fuertes, A., & Fernández-Rouco, N. (2019). Bullied adolescent's life satisfaction: personal competencies and school climate as protective factors. *Frontiers in psychology*, 10, 16–91.

Lerner, J. V., Phelps, E., Forman, Y., & Bowers, E. P. (2009). *Positive youth development*. John Wiley & Sons Inc.

Lindberg, O., Eriksson, B., Flygare, E., & Daneback, K. (2002) *Skolan en arena för mobbning. En forskningsöversikt och diskussion kring mobbning i skolan*. Skolverket: Stockholm Sweden.

Lindström, K. (1995). *Measurement of psychological and social factors at work: Description of selected questionnaire methods employed in four nordic countries*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.

Lund, E., Blake, J., Ewing, H., Banks, C. (2012). School counselors' and school psychologists' bullying prevention and intervention strategies: A look into real-world practices. *Journal of school violence*, 11 (3), 246–265.

Luthans, F., Avey, J. B., Avolio, B. J., & Peterson, S. J. (2010). The development and resulting performance impact of positive psychological capital. *Human Resource Development Quarterly*, 21(1), 41–67.

- Luthans, F., Avey, J. B., Clapp-Smith, R., & Li, W. (2008). More evidence on the value of Chinese workers' psychological capital: A potentially unlimited competitive resource? *The International Journal of Human Resource Management*, *19*(5), 818–827.
- Luthans, F., Avolio, B. J., & Youssef, C. M. (2007). *Psychological Capital: Developing the Human Competitive Edge*. New York: Oxford University Press Inc.
- Luthans, F., Avolio, B. J., Avey, J. B., & Norman, S. M. (2007). Positive psychological capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction. *Personnel Psychology*, *60*, 541–572.
- Luthans, F., Avolio, B. J., Walumbwa, F. O., & Li, W. (2005). The psychological capital of Chinese workers: Exploring the relationship with performance. *Management and Organization Review*, *1*(2), 249–271.
- Ma, X. (2002). Bullying in middle school: Individual and school characteristics of victims and offenders. *School Effectiveness and School Improvement*, *13*, 63–89.
- Mannerheims barnskyddsförbund (2018) *Vad är mobbning?*. Hämtad 7 Juli 2020 från <https://www.mll.fi/tietoa-mlista/information-om-mannerheims-barnskyddsforbund/skolfreden/en-trygg-skola/forebyggande-av-mobbning/vad-ar-mobbning/>
- Mayer, J. D., & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence. *Emotional development and emotional intelligence: Educational implications*, *3*, 31.
- Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2000). Models of emotional intelligence. *RJ Sternberg (appl.)*.
- McCracken, G. (1988). *The long interview* (13). Sage.
- Meadows, L. M., & Dodendorf, D. M. (1999). Data management and interpretation-using computers to assist. *Doing Qualitative research*, 195–218.

- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Thousand Oaks, California: Sage.
- Miller, W. L., & Crabtree, B., (1999). *Depth interviewing*. I Crabtree B, Miller W. (Red.) *Doing Qualitative Research* (2:a uppl., 89–107.). Thousand Oaks, California.
- Miranda, R., Oriol, X., Amutio, A., & Ortúzar, H. (2019). Bullying en la adolescencia y satisfacción con la vida: ¿puede el apoyo de los adultos de la familia y de la escuela mitigar este efecto? *Revista de Psicodidáctica*. 24, 39–45. Doi: 10.1016/j.psicod.2018.07.001
- Mitchell, K. J., Wolak, J., & Finkelhor, D., (2007). Trends in youth reports of sexual solicitations, harassment and unwanted exposure to pornography on the Internet. *Journal of Adolescent Health*, 40 (2), 116–126.
- Murphy, H., Downes, P., & O’Higgins Norman, J. (2018). Anti- Bullying procedures for schools in Ireland: Principals’ responses and perceptions. *Pastoral care in education, an international journal of personal, Social and emotional development*, 36(2), 126–140.
- Normell, M. (2002). *Pedagog i en förändrad tid -om grupphandledning och relationer i skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- O’Connor, M. F. (2001). On the etiology and effective management of professional distress and impairment among psychologists. *Professional Psychology: Research and Practice*, 32, 345–350. Doi: 10.1037/0735-7028.32.4.345
- Olweus, D. (1993). Bullies on the playground: The role of victimization. *Children on playgrounds: Research perspectives and applications*, 85–128.
- Olweus, D. (1994) Annotation: Bullying at School: Basic Facts and Effects of a School Based Intervention Program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, (7), 1171–1190.
- Onderi, H., Makori, A. (2013). *Secondary school principals in Nyamira county in Kenya: Issues and challenges*. Bondo University College, Kenya.

- Ottosson, A., & Andersson, M. (2016). *Balansgången mellan empati och distansering-En kvalitativ studie om de strategier och resurser sju psykologer/kuratorer använder sig av för att hantera sekundär psykisk påfrestning*. Lunds universitet.
- Palmer V. (1928). *Field Studies in Sociology: A Student's Manual*. Chicago: University of Chicago Press.
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: a preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence Juvenile Justice*, 4(2), 148–169.
- Perry, D. G., Hodges, E. V., & Egan, S. K. (2001). *Determinants of chronic victimization by peers: A review and new model of family influence*. The Guilford Press: London.
- Poland, B. D. (2002). Transcription quality. *Handbook of interview research: Context and method*, 629–649.
- Raasumaa, V. (2010). Perusopetuksen rehtori opettajien osaamisen johtajana. *Jyväskylän tutkimuskeskuksen julkaisu, psykologia ja sosiaalinen tutkimus*, (383).
- Resnick, M. D., Bearman, P. S., Blum, R. W., Bauman, K. E., Harris, K. M., Jones, J., Tabor, J., Beuhring, T., Sieving, R. E., Shew, M., Ireland, M., Bearinger, L. H., & Udry, J. R. (1997). Protecting adolescents from harm: Findings from the national longitudinal study on adolescent health. *JAMA*, 278(10), 823–832. Doi:10.1001/jama.1997.03550100049038
- Rezapour, M., Khanjani, N., & Mirzai, M. (2019). Exploring associations between school environment and bullying in Iran: multilevel contextual effects modeling. *Children and Youth Service Review*, 99, 54–63. Doi: 10.1016/j.childyouth.2019.01.036
- Roberts, R. D., Zeidner, M., & Matthews, G. (2001). Does emotional intelligence meet traditional standards for an intelligence? Some new data and conclusions. *Emotion*, 1, 196–231.
- Salmivalli C., & Poskiparta E. (2011). KiVa Antibullying Program: Overview of evaluation studies based on a randomized controlled trial and national rollout in Finland. *International Journal of Conflict and Violence*, 6 (2), 294–302.

Salmivalli, C., & Poskiparta, E. (2018). *DEL I: Nyckeln till en KiVa Skola*. Hämtad 16 oktober 2020 från http://www.kivakoulu.fi/assets/files/nyckeln_till_en_kiva_skola_sv_2018_web.pdf

Schneider, S. K., O'Donnell, L., Stueve, A., Coulter, R. W. S. (2012). Cyberbullying, school bullying, and psychological distress: a regional census of high school students. *American Journal of Public Health, 102*(1),171–177.

Silva, J. L., Oliveira, W. A., Mello, F. C. M., Andrade, L. S., Bazon, M. R., & Silva, M. A. I. (2017). Anti-bullying interventions in schools: A systematic literature review. *Departamento de Enfermagem Materno Infantil e Saúde Pública, Escola de Enfermagem de Ribeirão Preto, Brasil*.

Silverman D. (2001). *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. (2:a uppl.). London: Sage.

Skolverket (2011). *Utvärdering av metoder mot mobbning*. Rapport 353. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2013). *Kränkningar i skolan- analyser av problem och lösningar*. Antologi. Stockholm: Skolverket.

Slee, P., T. & Rigby, K. (1993) Australians school children's self appraisal of interpersonal relations: The bullying experience. *Child Psychiatry and Human Development, 23*, 272–282.

Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology, 49*(2), 147–154.

Smith, P. K., Del Barrio, & C., Tokunaga, R. S. (2013). Definitions of bullying and cyberbullying: How useful are the terms. I Bauman, S., Cross, D., Walker, J., (Red.), *Principles of Cyberbullying Research: Definitions, Measures, and Methodology* (2:a uppl., s. 26–40). New York, NY: Routledge.

- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376–385.
- Smith, P., K. & Brain, P. (2000) Bullying in schools: Lessons from two decades of research. *Aggressive Behavior*, 26(1), 1–9.
- Smith, P.,K., Madsen, K., C. & Moody, J.,C. (1999) What causes the age decline in reports of being bullied at school? Towards a developmental analysis or risks of being bullied. *Educational Research*, 41 (3), 267–285.
- Soutter, A. & McKenzie, A. (2000) The use and effects of anti-bullying and anti-harassment policies in Australian schools. *School Psychology International*, 21(1), 96–105.
- Spradley J. (1979). *Asking Descriptive Questions. The Ethnographic Interview*. New York: Holt, Rinehart & Winston. 78–91.
- Suldo, S. M., Thalji-Raitano, A., Hasemeyer, M., Gelley, C. D., & Hoy, B. (2013). Understanding middle school students' life satisfaction: Does school climate matter? *Applied Research in Quality of Life*, 8, 169–182. Doi: 10.1007/s11482-012-9185-9187
- Sutton, J. & Keogh, E. (2000) Social competition in school: Relationships with bullying, Macheavellianism and personality. *British Journal of Educational Psychology*, 70 (3), 443–456.
- Sveriges psykologförbund. (1998). *Yrkesetiska principer för psykologer i Norden*. Hämtad 29 september 2020 från: <https://www.psykologforbundet.se/globalassets/yrket/yrkesetiska--principer-forpsykologer-i-norden.pdf>.
- Swank, J., Smith- Adock, S., & Weaver, J. (2019). School Counselors' roles and responsibilities in bullying prevention: A national survey. *Professional School counseling*, 22 (1), 1–11.
- Talentia. (2017). *Talentian linjaukset: sosiaalihuollon, henkilöstön, mitoittamisesta*. Hämtad 31 juli 2020 från https://www.talentia.fi/wp-content/uploads/2017/06/Mitoituksen_linjaus.pdf

- Terry, A., A. (1998) Teachers as targets of bullying by their pupils: A study to investigate incidence. *British journal of Educational Psychology*, 68(2), 255–268.
- Theorell, T. (2012). *Psykosociala miljö och stress*. Lund: Studentlitteratur.
- THL, Institutet för hälsa och välfärd. (2019). *Indikatorn: Har mobbats minst en gång i veckan*. Hämtad 9 september 2020 från https://sampon.thl.fi/pivot/prod/sv/ktk/ktk1/summary_perustulokset2?alue_0=87869&mittarit_0=199799&mittarit_1=200101&mittarit_2=199385&vuosi_0=v2017&kouluaste_0=161293#
- THL, Institutet för hälsa och välfärd. (2019). *Indikatorn: Upplever hälsotillståndet medelmåttigt eller dåligt*. Hämtad 9 september 2020 från https://sampon.thl.fi/pivot/prod/sv/ktk/ktk1/summary_perustulokset2?alue_0=87869&mittarit_0=187209&mittarit_1=199682&mittarit_2=199867&vuosi_0=v2017&kouluaste_0=161293#
- Triandis, H. C. (1995). *Individualism and collectivism*. Boulder, CO: Westview Press.
- Ttofi, M. M., Farrington, D. P., & Lösel, F. (2012). School bullying as a predictor of violence later in life: A systematic review and meta-analysis of prospective longitudinal studies. *Aggression and Violent Behavior*, 17(5), 405–418.
- Undervisnings- och kulturministeriet. (2017). *Kiusaamisen vastaisen työn lähtökohdat perusopetuksessa, toisella asteella ja varhaiskasvatuksessa. Väliraportti*.
- Vandebosch, H., Van Cleemput, K. (2008). Defining cyberbullying: A Qualitative research into the perceptions of youngsters. *Cyberpsychology Behavior*, 11(4), 499–503.
- Vetansksprådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Elanders Gotab.
- Wallace, J. E., & Lemaire, J. (2013) Physician Coping Styles and Emotional Exhaustion. *Relations Industrielles*, 68, 187–209. Doi: 10.7202/1016316ar

- Warren, C., Karner T. (2005). *The Interview. Discovering Qualitative Methods: Field Research, Interviews and Analysis*. Los Angeles: Roxbury 115–35.
- Williford, A., Boulton, A., Noland, B., Kärnä, A., Little, T., & Salmivalli, C. (2012). Effects of the KiVa anti-bullying program on adolescents' depression, anxiety and perception of peers. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *40*, 289–300.
- Winton S, & Tuters S. (2015). Constructing bullying in Ontario, Canada: a critical policy analysis. *Educational Study*, *41*(1- 2), 122–142.
- Wise, E. H., Hersh, M. A., & Gibson, C. M. (2012). Ethics, Self-Care and well-being for psychologists: Reenvisioning the stress-distress continuum. *Professional Psychology: Research and Practice*, *43*, 487–494. Doi: 10.1037/a0029446
- Wong, C-S., & Law, K. S. (2002). The effects of leader and follower emotional intelligence on performance and attitude: An exploratory study. *The Leadership Quarterly*, *13*, 243–274.
- Zanardelli, G., Loughran, M J., Mannarino, M B., & Hill, C E. (2016). Thriving, burnout, and coping strategies of early and later career counseling center psychologists in the United States. *Counselling Psychology Quarterly*, *29*, 382–404. Doi: 10.1080/09515070.2015.1121135

Bilagor

Bilaga 1

14.10.2019

Bästa rektor, lärare eller elevvårdare i ett finlandssvenskt högstadium,

Skolmobbning är ett fenomen som fått mycket utrymme i den finlandssvenska samhällsdebatten på senaste tid. Problemet har stötts och blötts på många sätt och i många sammanhang, men hittills har ingen aktör tagit sig an att producera en sammanställning av den gemensamma förståelsen för fenomenet och de åtgärdsförslag som kommit fram, tex i de undersökningar och diskussionstillfällen som arrangerats av finlandssvenska medier .

För att samla in och sammanställa de goda modeller och idéer kring antimobbningsprevention som figurerar i Svenskfinland – både bland skolpersonal och ”vanligt folk” - har utvecklingspsykologin vid Åbo Akademi i Vasa startat projektet Kunskap om mobbningsprevention i Svenskfinland (KOMPIS). Målet är att sammanställa produkter bestående av såväl fältets, allmänhetens och experternas samlade kunskap om mobbning i skolkontext, med fokus på konkreta åtgärder. Projektet leds av PD Patrik Söderberg och koordineras av PK Alexandra Wasberg. Svenska Kulturfonden står för finansieringen.

Intervjustudie med skolpersonal i finlandssvenska högstadier

Projekt Kompis inleder hösten 2019 sin första fas, som går ut på att samla skolpersonalens erfarenheter och idéer kring hur man kan förebygga mobbning i högstadiet. Dattainsamlingen sker med metoden semistrukturerad intervju och genomförs av magisterstuderande i utvecklingspsykologi. Det insamlade intervjumaterialet kommer att analyseras och sammanställas till ett resultat som publiceras för allmänheten våren 2020.

Resultatet av intervjustudien kommer att utgöra projektets första kunskapsbas, som därefter kommer att utökas med resultatet från ett tänkartalko på sociala medier för allmänheten (fas 2) och ett antal seminarieworkshoppar (fas 3) där personer verksamma inom offentliga och tredje sektorn deltar

Er kunskap behövs!

Vi hoppas att just du som rektor, lärare eller elevvårdare i ett högstadium i Svenskfinland vill ställa upp på en intervju till förmån för Kompis-projektet. Genom att dela med dig av dina erfarenheter hjälper du oss att få en insikt i skolpersonalens vardag och att kartlägga de utmaningar, tillvägagångssätt och åtgärdsförslag som berör ungas välmående.

En intervju tar max 45 min i anspråk. Alla svar anonymiseras och används enbart i forskningssyfte av behörig personal vid Åbo Akademi.

Vänligen kontakta oss om du har frågor om projektet eller vill anmäla ditt intresse för att delta i studien.

Med samarbetshälsningar,

Patrik Söderberg (PD)

Universitetslärare i utvecklingspsykologi
patrik.soderberg@abo.fi

Alexandra Wasberg (PK)

Projektkoordinator
awasberg@abo.fi

**Svenska
kulturfonden**

Bilaga 2

Intervjuguide KOMPIS

Inför intervjun: - kort presentation av projektet och syfte med intervjuerna, samt din egen roll - den intervjuades yrkesroll, arbetserfarenhet, region, storlek på skolan - något den intervjuade vill fråga?

1) Hur trivs eleverna i skolan (...jämfört med andra skolor). Har något ändrats de år som du arbetat på skolan?

2) Pågående samhällsdiskussion om mobbning, utanförskap och mental hälsa (bl.a. Vasabladet, Yle). Har du följt den här diskussionen och hur ser du på de här sakerna? Vad upplever du själv som de största utmaningarna för ungas skoltrivsel?

3) Vad är mobbning enligt dig, eller vilka situationer räknar du som mobbning? Finns det andra sociala problem som du inte räknar som mobbning?

4) Hur jobbar ni i er skola? Har ni ett antimobbningsprogram eller annat program för skoltrivsel, och **hur fungerar det?** Finns det samarbeten med andra skolor/organisationer?

5) Hur upplever du dina möjligheter/utmaningar i din yrkesroll att stärka skoltrivsel och förhindra mobbning? (Har du resurser, hjälpmedel, direktiv, kollegialt stöd)

6) Upplever du att dina egna erfarenheter / personlighet inverkar på hur du ser på och hanterar mobbning och utanförskap?

7) Om det var upp till dig, var borde din skola eller din kommun satsa mest på när det gäller att främja skoltrivsel och förhindra mobbning och utanförskap? (Både på lång sikt och konkret på kort sikt)

8) Har du något tips du vill ge blivande [yrkesroll]? Eller något du vill förtydliga/tillägga?

Intervjun klar, tack 😊